خلاصۀ رهنمای فارسی

چو عندلیب فصاحت فروشد ای حافظ
تو قدر او بسخن گفتن دری بشکن

معارف نظارت جلیله‌سنك امر وتنسیبی اوزرینه مکاتب
رشدیه‌ده تدریس اولنمق اوزره ترتیب قلنمشدر

انجمن تفتیش ومعاینه اعضاسندن مرحوم حبیب افندینك اثریدر

ایکنجی طبعی

معارف نظارت جلیله‌سیله مطبوعات ادارۀ علیه‌سنك
رخصتی حائزدر .

(طابع وناشری)
عموم مکاتب ملکیه وعسکریۀ شاهانه کتابجیسی
قره‌بت

استانبول

(قره‌بت) مطبعه‌سی — بابعالی جاده‌سنده

١٣١٨

خلاصهٔ رهنمای فارسی

چو عندلیب فصاحت فروشد ای حافظ
تو قدر او بسخن گفتن دری بشکن

معارف نظارت جلیله‌سنك امر وتنسیبی اوزرینه مکاتب رشدیه‌ده تدریس اولنمق اوزره ترتیب قلنمشدر

انجمن تفتیش ومعاینه اعضاسندن مرحوم حبیب افندینك اثریدر

ایکنجی طبعی

معارف نظارت جلیله‌سیله مطبوعات ادارهٔ علیه‌سنك
رخصتنی حائزدر .

(طابع وناشری)
عموم مکاتب ملکیه وعسکریهٔ شاهانه کتابجیسی
قره‌بت

استانبول

(قره‌بت) مطبعه‌سی — بابعالی جاده‌سنده

۱۳۱۸

صمهٔ رهنمای فارسی

بســـــــــــم الله الرحمن الرحيم

(بعد ادای ماوجب علینا)

جناب رب متعال پادشاه معارفپرور وشهریار معدلت گستر ولی نعمت بیمنتمز غازی (عبدالحمید) خان ثانی افندیمز حضرتلرینی الی یوم القیامه سریر شوکتمصیر تاجداریلرنده بردوام بیورسون آمین .

مکاتب اعدادیه‌ده تدریس اولنمق اوزره حالا ناظر امور معارف عمومیه (دولتلو زهدی پاشا) حضرتلرینك تألیف و تدوینی بندهٔ شرمنده‌لری (حبیب) که نصیبه امر و حواله بیوردقلری (رهنمای فارسی) نام قواعد فارسیه رساله‌سنك مکاتب رشدیه ایچون الویریشلی اولمق اوزره برخلاصه‌سنك دخی ترتیبی مشاراليه حضرتلری طرفندن امر بیورلمغله موجبنجه رسالهٔ معروضه اختصاراً یکیدن ترتیب اولنه‌رق (خلاصهٔ رهنمای فارسی) اسم وعنوانیله توسیم قلندی ·

ومن الله التوفیق

لسان فارسی تحصیلنه طالب اولانلره معلوم اوله‌که :

۱ ــ لسان فارسینك حروفی یکرمی درتدر :

ا ب پ ت ج چ خ د ذ ر ز ژ س ش غ ف ك گ ل م ن و هـ ی .

۲ ــ بونلردن (پ چ ژ گ) حرفلری فارسی‌یه مخصوصدر باقیسی عربی حرفلری ایله مشترکدر .

۳ ــ عربیدن فارسی‌یه بر چوق کلمه آلنمش اولدیغنــدن کافهٔ حروف هجای عربیه فارسیده بولنور . آنلردن (ث ح ص ض ط ظ ع ق) حرفلری عربی کلمه‌یه مخصوصدر .

٤ ــ حرکه اوچدر : (زبر) اوستون (پیش) اوترو (زیر) اسره :

(گرد) غبار (گرد) پهلوان (گرد) یووارلق .

٥ ــ الف ، واو ، یا بعضاً فتحه و ضمه وکسره‌یی مد ایدرلر . آنلره (حروف مد) دینور ! (داد = عــدل) (دود = دومان) (دید = کوروش)

٦ ــ بعضاً (علامت‌حرکه) دیرلر: (کاه = صمان)(کوه = طاغ) (دیه = کوی) .

۷ ــ (ها) دخی هم فتحه وهم کسره‌یه علامتدر . آکا (های رسمیه) دینور. (بنده = کوله) (خواجه = افندی) (که = کیم) (چه = نه)

۸ ــ همزه (ها) اوزرینه قونلدقده آنی یاگبی اوقوتدیرر:

(تكيهٔ درویشان پنجرهٔ داشت) درویشلرك تكیه‌سنده بر پنجره وار ایدی . مده وشده ترکجه‌ده اولدیغی کبیدر .

كلمه وكلام

٩ — (كلمه معنایی افاده ایدر بر لفظدر . اقسامی اوچدر: اسم ، فعل ، حرف . كلمه یا كندی كندینه برمعنایه دلالت ایدر ، یاایتمز . ایتمز ایسه اكا حرف دینور . ایدرسه یازمانه مقترندر یادكلدر . مقترن ایسه آكا فعل ومقترن دكل ایسه آكا اسم اطلاق اولنور .

(كلام) یكدیگره اسناد تام ایله مسند ایكی كلمه‌دن عبارتدر. بوكا (جمله) دخی دینور .

﴿ اجزای كلام ﴾

١٠ — كلامی كركی كبی اطرافلیجه بیان ایتمك ایچون كندی جنسندن مختلف اصطلاحاتله بعض زوائد لازمدر . آنلر ایله برابر اجزاسی اوندر :

اسم، صفت ، ضمیر، مبهمات، فعل، فرع، فعل، متعلقات فعل ، حروف ، ادوات ، اصوات .

بونلرك هربریسی برفصلده ذكر اولنه‌جقدر.

﴿ فصل اول ﴾

(اسم بیانند‌ه‌در)

١١ — اسم، برشخصی یا حیوانی یا برشیئی گوسترن كلمه‌در.

١ — (اسم جنس) كه مدلولنك تمامنى كوستر : (مرد = اركك) (زن = قادين)

٢ — (اسم علم) كه مدلولندن بر فرديني كوستر : (آدم، حوا)

٣ — (اسم عين) مدلولى خارجده موجود اولانه دينور : (سر = باش) (دل = يورك) .

٤ — (اسم معنى) مدلولى ذهنده موجود اولانه دينور: (خرد = عقل) (اندوه = كدر) .

٥ — اسم جمع) لفظاً مفرد ، معناً جمع اولانه دينور : (گروه = آلاى) خيل = سورى) .

تمرين

بوكلمه‌لر ، اسمك قنغى قسمندندر، ديه شاكردانه صوريله جق: (خدا) الله تعالى ، (پيغمبران) پيغمبرلر . (نامهاى آسمانى) نازل اولان كتابلر ، (فرشته) ملك ، (خواست خدا) ارادۀ الٓهيه ، (نيك) ايى ، (بد) كوتى ، (آنسراى) آخرت (مرگ) اولوم ، (زندگانى) ديريلك ؛ (خرد) ، عقل ؛ (دست) ال (اسكندر) م؛ (مصر) م (نيل) م (گروه) آلاى، (آسيا) شرق ؛ (جيحون) آسياده برنهرك اسميدر . اسمك خاصه‌سى اوچدر : كيفيت ، كميت ؛ حيثيت .

کیفیت

۱۲ — کیفیت ، تذکیر وتأنیثدن عبارت اولوب بوایسه فارسینك غیر ذیروح کلمه‌لرنده یوقدر ، ذیروح اولان کلمه‌لرك تأنیثی اختلاف اسم، ارکك ودیشی‌یه صفت اولان نر ، نرهٔ ، ماده کلمه‌لریله بللی اولور .

اختلاف اسمایه مثال : (پدر) بابا ، (مادر) آنا ، (برادر) قرنداش ، (خواهر) قیزقرنداش ، (غلام) کوله ، (کنیز) جاریه ، (اسب) آت ، (مادیان) قصراق ،

صفت علاوه‌سیله اولانلره مثال : (شیرنر)ارکك آرسلان (شیرماده) دیشی آرسلان ، (نره‌گاو) اوکوز. (ماده‌گاو) اینك

کمیت اسما

۱۳ — کمیت اسما افراد وجمعدن عبارتدر ، علامت جمع گرك اسمده وگرك اسم مقامنده قوللانیلان صفتده (ان)و(ها) ایله اولوب قاعدهٔ جمع ایسه جمادات وحیوانات‌ونباتات‌اوزرینه مبنیدر . شویله‌که :

۱٤ — جماداتك واسمای معانینك جمعی ها ایله اولور :

(سنگ) طاش ، سنگها (دانش) معرفت ، دانشها .

۱٥ — (ها) ایله‌جمعلنان اسملرك آخرنده (های‌رسمیه) بولنورسه حذف اولنور . لاله (لالها) کبی ، فقط‌هانك‌حذفیله کله بر دیکر کلمه‌نك جمعنه ملتبس اولورسه حذف اولنه‌ماز .

مثلا مکتوب ، لباس معناسنه اولان (نامه) ، (جامه) لفظلرندن
ها حذف اولورسه اسم و قدح معناسنه اولان (نام)، (جام)
جمعلریله ملتبس اولور . بو صورتده آنلرك جمعی (نامه‌ها)
(جامه‌ها) یازلملیدر .

۱٦ — (الف) و (واو) دن صکره بریا علاوه اولنور :
(جایها) یرلر . (بویها) قوقولر .

﴿ تمرین ﴾

بو کلمه‌لرك جمعی بولنه‌جقدر .

(خاك) طوپراق ، (خواب) اویقو ، (غنچه) م . (کوه)
طاغ ، (دندانه) بر شیئك دیشی ، (خنده) کولمه ، (موی)
قیل ، (نوا) آهنك . (دریا) دکز (کشتی) کمی ، (هوش)
فراست . (بیداری) اویانقلق ، (جای) یر ، (بوی) قوقو ،
(پنجه) م ، (روزه) اوروج . (روستا) کوی . (نیرو) قوت .

۱۷ — انسان و حیوانانك جمعی (ان) ایله اولور : (مرد)
ارکك . (مردان) ، (اسب) آت ، اسبان .

۱۸ — کلمه‌نك آخرنده های زائده ـ که رسمیه دخی
دینور ـ اولورسه کاف فارسی‌یه تبدیل قلنور : (بنده) کوله.
بندگان (خواجه) افندی خواجگان .

۱۹ — الف و واو ممدوده بولنورسه آنلردن صکره بریا
علاوه اولنور : (ترسایان) نصارا ، (پارسایان) زاهدلر

(تیهویان) ککلکلر ، (کوکویان) قمریلر . فقـط (نیکو) (آهو) کبی بعض اسملرك جمعنده (نیکوان ، آهوان) دینور .

﴿ تمرین ﴾

بو کلمه‌لرك جمعی بولنه‌جق : .

(برادر) قرداش ، (فرشته) ملك ، (کدخدا) اوصاحبی (کدبانو) اوصاحبه‌سی (پرستو) قیرلانغیج ؛ (بزغاله) اوغلاق (بره) قوزی ، (لالا) م ، (روباه) تلکی ، (هما) م . (گربه) کدی ، (کوکو) قمری ، (دیو) م ؛ (باشه) آتمجه .

٢٠ — نباتات ایله انسانك جفت اولان اعضاسی و تجدد ایدن آثار علویه‌نك جمعی هم (ان) وهم (ها) ایله اولور :

(درختان . درختها) اغاجـلر ، (گیاهان ، گیاهها) اوتلر (چشمان ، چشمها) کوزلر ، (دستان ، دستها) اللر ، (ستارگان ، ستارها) ییلدیزلر ، (روزان ، روزها) کوندوزلر ، (غمها غمان) ، تاسه‌لر ، (اندوهها ، اندوهان) کدرلر ، (سخنها ، سخنان) ســوزلر ؛ (گناهان ، گناهها) کبی بعض کلمه‌لر دخی (ان) ایله جمعلنیر .

﴿ تمرین ﴾

شاگردانه بو کلمه‌لرك جمعی صوریله‌جقدر :

(ابرو) قاش ؛ (نهال) فدان ، (اندوه) تاسه ، (مژه) کریك ، (گلبن) گل آغاجی ، (زنده) دیری ، (خاور)

مشرق (باختر) مغرب ، (مرغزار) چایر، (لب) دوداق، (بازو) قول ، (نیمروز) اویله وقتی ، (سال) ییل ، (سخن) سوز .

﴿ اسم مزید فیه ﴾

٢١ — حرف زائددن خالی اولان اسمه مجردوکندیسنده زائد حرف بولنانلره مزیدفیه دینور. اسماء مزیدفیهك عمده‌سی اسماء منقوله‌درکه های رسمیه الحاقیله معنای مجازی‌یه اطلاق اولنور .

﴿ ایشته اقسام مشهوره‌سی ﴾

بیان حرکه‌ده : (زمانه) وقت (جانانه) جانه‌دگر .
مدتده : (هفته) یدی کونلك (سالیانه) ییللق .
رنکده : (سفیده) بیاضمسی (سیاهه) سیاهمسی .
عدده : (نیمه) یاریسی (دهه) اونلق .
اطرافده : (کناره) ساحل (دامنه) اتك .
نسبتده : (مردانه) ارککجه (فرزانه) عاقلانه .

اوللرنده حروف زائده بولنانلر :

الف زائده : (اشتر) دوه (اشکنجه) اذیت .
الف ضدیت:(سودن)راحتسز اولمق(آسودن)راحت‌ایتمك (کندن) قازمق (آ کندن) طولدیرمق .

پاد: ادات ضدیت : (پاداش) مکافات ، (پادزهر) پانزهر ،
دش : ادات ضدیت : (دشمن) م (دشنام) سوکمك ،
دژ کذا : (دژآلود) غضبلی (دژمان) کذا .

اواسطده بولنان زوائد حروف

(سراپا) باشدن اياغه (لبالب) دوداق دوداغه (دست‌بدست) ال اله، بونلر کبی .

اواخرده بولنانلر :

مماثلت ایچون : (یکتا) تك (بیهمتا) نظیرسز .
موازات : (یکتاش ، خیلتاش) قپو یولداشی .
مشابهت : (چنکال) پنجه‌یه و (شغال) کوپکه بکزر .
مشاکلت : (کردونه) آرابه (نمونه) کوسترش .
بعض اعلامك آخرینه (اسب) اداتی الحاق اولنور :
(کشتاسب ، لهراسب) کبی
بونلرك تحقیقی ایچون فرهنکلره مراجعت اولنه .

(اسم زمان)

۲۲ — اسم زمان وقتی کوسترن اسمدر . خاص اسمی اولمیان زمانك علامتی بونلردر :

آن : (بهاران) ایلك بهار . (برك ریزان) یاپراق دوکمی وقتی .

گاه : (شامگاه) آقشام ، (بامگاه) صباح .
گاهان: (چاشتگاهان) قوشلق وقتی، (ناگهان) اول زمانده،
هنگام : (شباهنگام): گیجه‌لین : بهنگام وقتنده .
(بامداد) صباح: (چاشت) قوشلق (پیشین) ایکندی کبی
خاص کلمه‌لر دخی واردر .

(اسم مکان)

٢٣ — بریری گوسترن کلمه‌یه اسم مکان دینور . امثله‌دن
آکلاشیله‌جغی وجه ایله بونك ادواتی چوقدر .

(آتشکاه) مجوسی معبدی . (بتکده) بتخانه
(گلستان) گل ترلاسی (چمنزار) چایرلق،
(کوهسار) طاغلق (خانمان) خاندان
(سنگلاخ) طاشلق .

(سرای ، خانه جای) کبی الفاظ مخصوصه‌سی دخی واردر .
(بوستانسرای) کبی .

اسم آلت

٢٤ — برایشده قوللانیلان شیلرك اسمیدر . چوغی امر
حاضره بر (ه) علاوه‌سیله اولور : (پیرایه) زینت . (آیینه)
زینت اسبابی .
مرکب اوله‌رق مخصوص تعبیراتی‌ده واردر (آتش گیر)
ماشه کبی .

اسم تصغیر

۲۵ — کوچکلکی کوسترن اسمادر . بونك اداتی (ك) (واو) ، (چه)در :

(مرعك) پلیچ ، (مردمك) گوزببکی (نیکو) کوزلجك ، (باغچه) م (سراچه) کوچك سرای .

مرکبات اسما

۲۶ — اسم مرکبك اقسامی چوقدر . بوراده بش قسمی بیان اولنه‌جقدر :

برنجیسی ، ترکیب اضافیدر .

ایکنجیسی ، ترکیب عطفی . او دخی یا حرف عطفك حذفیله اولور :

(شترگربه) مناسبتسز ، (سکنجبین)که سرکه وانگبین ، دیمکدر . یاخـود حرف عطفك الفه قلبیله اولور : (تکادو) قوشش ، (کابیش) آز چوق .

اوچنجیسی ، ترکیب تکرری ایله‌اون بردن‌اون طقوزه‌قدر (ترکیب) عددی بو قبیلدندر .

دردنجیسی ، حروف عطف ایله اولانلردر . اودخی بونلردر :

ترکیب ترادفیٔ لفظی : (ساخت وساز) تدارك (تاخت وتاز) یغما .

ترکیب ترادفئ معنوی : (برگ وساز) او اشیاسی . (سوز وگداز) یانوب یاقلمه .

ترکیب تباینی : (گل وخار) کل ایله دیکن . (گنج ومار) دفینه ایله ییلان .

ترکیب اهمالی : (ناورمار) طارمه طاغین (کاغذ ماغذ) م.

ترکیب تکرری : (دانه دانه) (قطره قطره) .

ترکیب صوتی : (همهمه) ، (دمدمه) کورلتی .

(تمرین)

ترکیبك قنغی قسمندن اولدقلری سویلنه‌جك :

(ترش وشیرین) میخوش ، (رنگ وریو) حیله ودوزن، (دیدوبازدید)کورشمه،(کم‌وکاست)اکسیك کدیك، (چپ‌وراست) صاغ‌وصول، (غلغله) غلبه‌لك (کمابیش) آزچوق، (خرت مرت) خرتی برتی، (اندك اندك) آزرآزر، (ترنجبین) قدرت حلواسی، (تاب وتوان) زوروقوت، (زارزار) هارل هارل، (شست‌وشو) ییقانوب — یومه ، (جستجو) آراشدرمه .

(اسماء اعداد)

٣٨ — اسماء اعداد، درت قسمدر : اصلیه ، وصفیه ، کسریه ، توزیعیه .

(اسماء اعداد اصليه)

(آحاد) . — ۱ (يك) ، ۲ (دو) ، ۳ (سه) ، ٤ (چهار) ٥ (پنج) ، ٦ (شش) ، ۷ (هفت) ، ۸ (هشت) ، ۹ (نه)

(عشرات) ، — ۱۰ (ده)، ۱۱ (يازده)، ۱۲ دوازده)، ۱۳ (سيزده) ، ۱٤ (چهارده) ، ۱٥ (پانزده) ، ۱٦ (شانزده) ، ۱۷ (هفده) ، ۱۸ (هژده) ، ۱۹ (نوزده) ، ۲۰ (بيست) ، ۲۱ (بيست ويك) ، ۲۲ (بيست ودو) . ۲۳ (بيست وسه) الى آخره. ۳۰ (سى)، ٤۰ (چهل)، ٥۰ (پنجاه)، ٦۰ (شصت)، ۷۰ (هفتاد) ، ۸۰ (هشتاد) ، ۹۰ (نود) .

(مآت). — ۱۰۰ (صد)، ۲۰۰ (دويست)، ۳۰۰ (سيصد)، ٤۰۰ (چارصد)، ٥۰۰ (پانصد)، ٦۰۰(ششصد)، ۷۰۰(هفصد). ۸۰۰ (هشتصد) ، ۹۰۰ (نهصد) .

(الوف). — ۱۰۰۰ (هزار)، ۱۰۰۰۰(دههزار)، ۱۰۰۰۰۰۰ (صدرهزار) الى آخره .

يازده‌دن نوزده‌يه‌قدر تركيبات‌عدديه تركيب‌مزجى صورتنده وباقى بيوكدن باشلانه‌رق معطوف ومعطوف عليه صورتنده قوللانيلير .

۲۹ — اسماء اعداد اصليه‌اسم‌مقامنده‌اولوب‌تميزلرى مفرد اوله‌رق صكره كلير . (يكمرد) بركشى (دوازده‌برج) اون ايكى برج كبى . بعضاً معدودلرينه ياى تنكير اضافه اولنه‌رق كنديلرندن مقدم‌كلير: (روزى‌دوسه) برايكى‌كون(سالى‌سه‌چهار) اوچ درت سنه كبى .

٣٠ — اسماء اعداد وصفيه، اصليه‌نك آخرينه ماقبلى مضموم برميم علاوه‌سيله اولور وترتيبى افاده ايدر : (يكم) برنجى (دوم ايكنجى (سيم) اوچنجى (دهم) اوننجى (صدم) يوزنجى .

آخرلرينه (ين) علاوه اولنوب (دويمين) (سيمين) دينلدكده ايكنجيسى اوچنجيسى ديمكدر .

٣١ — (نحست ونخستين) اولكى و(انجامين) و (فرجامين) و (وايستين) صوكده‌كى ديمكدر.

٣٢ — اسماء اعداد كسريه: (١/٢ نيم، نيمه) بچق ، (١/٣ سه‌يك) اوچده بر

(١/٤ چهار يك) درتده بر ، (٤/١٢ چهار از دوازده) اون ايكيده درت .

٣٣ — اسماء اعداد توزيعيه: (نيمه نيمه) يارمشر يارمشر (يكان يكان) برر برر (دو دو) ايكيشر ايكيشر وهكذا .

نفس مجموعى كوسترمك ايچون عددك آخرينه (انه) علاوه اولنور . (يگانه) واحد (نماز پنجگانه) بش وقتك نمازى .

(تمرين)

عددلرك نه قسمدن اولدقلرى بيان اولنه‌جق

(خداوند يگانه است) الله بردر (پنج نيمهٔ دهست) بش اونك ياريسيدر (هفته هفت روزست) هفته يدى كوندر (دوازده ضرب دوبچارست) سكز ايكى‌يى درده ضربك حاصليدر (دوازده

قابل قسمت بدوسه وچهار وششست) اون ایکی ایکی‌یه، اوچه دردہ، آلتی‌یه، قسمت اولنمغه قابلدر. (امسال سال نخستین‌است) بو برنجی سنه‌در (چارچندیك دوازده است) درت اون ایکیدن قاچدر (شاگردان‌در راه یکان یکان میروند یادودو؟) شاگردلر یولده برربررمی کیدرلر یاایکیشر ایکیشرمی؟ گاهی چنین گاهی چنان) بعضاً بویله بعضاً اویله .

﴿ تبصره ﴾

٣٤ — کلمات فارسیه‌نك آخری ساکن اولوب آنجق اوچ حالده مختلف حرکه ایله حرکه‌لنور :

برنجیسی، حرف عطف اولان واوایله‌کلمه‌نك آخری‌مضموم اوقنور: (دست وپای) ال و آیاق .

آنجق کلمه‌نك صوکنده های رسمیه والف وواو ممدوده بولنورسه واو عطف مضموم اوقنور: (خانه وکاشانه) او وکلبه (هماوهمایون) برکتابك اسمی (تیهو وکوکو) ککلك وقمری .

ایکنجیسی، روابط مفرده ایله‌الفه الحاقنده اسمك آخری مفتوح اوقنور . (بهارش خوشست) بهاری خوشدر. (پدرم وپدرت مهربانند) بنم پدرم ایله سنك پدرك شفقتلودرلر (پدرا مهربانا) کبی .

اوچنجیسی، (مان، تان، شان) ضمائرجمع‌متکلم ایله (شین) مصدریدن‌و(ی)دن اوّل کسر ایله‌اوقنور: (پدرمان)، (پدرتان)،

(پدرشان) . (خواهش) ایسه‌تك (کوشش) چالشمه
(اسی) بر آت (مردی) بر آدم .
بونلره حالات عارضیه دینور .

﴿ حیثیت اسما ﴾

٣٥ — حیثیت اسما ، اسمك ترکیب کلامده نه حالتده واقع
اولدیغنه دینور .

٣٦ — برنجیسی اسم ترکیبده مبتدا ویا فاعل واقع اولور .
بوحالته اوّل و آخری آداتدن خالی بولندیغله مجرد دینور .

٣٧ — ایکنجیسی ، آخرینه بر « را » الحاقیله اولور .
بوحالته « مفعول صریح » دینورکه « بلاواسطه » دیمکدر .

٣٨ — اوچنجیسی ، اولنه « ب » اداتی داخل اولور . آ ...
«مفعول غیر صریح » یعنی « مفعول بالواسطه » دینور .

٣٩ — دردنجیسی ، اوللرینه « از ، در ، با ، برای
اداتی داخل اولان کلمه‌لره ، مفعول عنه ، مفعول فیه مفعول معه
مفعول له دیرلر . بونلره حالات اصلیهٔ اسم اطلاق اولنور .

﴿ حالات اصلیهٔ اسمیه مثالی ﴾

مجرد { مبتدا « گل } خوشبوست » گل کوزل قوقولیدر .
مجرد { فاعل « گل } بوی خوش میدهد » گل ایوقوقار .
مفعول صریح : « گل را دوست دارم » گلی سورم .
مفعول غیرصریح : « بگل نگریستم » گله باقدم .

مفعول عنه : «از گل» كلدن

مفعول فيه : «در گل» كلده

مفعول معه : «با گل» كل ايله

مفعول له : «براى گل» كل ايچون

تمرين

اسمك قنغى حالده قوللانلمش اولديغنى بيان اولنه‌جقدر .
«اين خانه بزرگست» بو خانه بيوكدر ، «بخانه رفتم» اوه كتدم «درخانه‌بودم» اوده ايدم ؛ «باخانه وعيال رفته است» كوچ وعيال ايله كيتمش ؛ «از خانه‌مى آيم» اودن كليورم . «براى خانه سرگردانم» او ايچون سرسمم . «اين خانه مرا خراب كرد» بواوبنى ييقدى . «خانه‌رافروختم» اوى صاتدم .

اضافت

٤٠ — اضافت براسمى ديكر اسمه بر كسره ايله ربطدن عبارت اولوب اولكيسنه مضاف ايكنجيسنه مضاف اليه اول كسره‌يه كسرهٔ اضافيه دينور .

٤١ — اضافت اوچ قسمدر :

برنجيسى — «اضافت لاميه» نسبت وتملك وظرفيت كبى اختصاص معناسنى‌افاده ايدر : «جام جم» جمشيدك جامى ؛ «باغ بهشت» جنتك باغى ، «گرمىٔ تابستان» يازك صيجاغى .

ايكنجيسى — «اضافت بيانيه» بونده مضاف اليه مضافك

نوع وجنسنی بیـان ایدر : « انکشترسیم » کومش یوزك ؛
« درخت چنار » چنار آغاجی .

اوچنجیسی — « اضـافت تشبیهیه » یا مشبهك کندیسنی
ویالازمی اولان برشیئی مشبه‌بهه اضافته دینور : « کانون‌سینه »
کبی که کوکس اوجاغی ویا اوجاق کبی اولان کوکسـك آتشی
دیمکدر . بوکا اضافت استعاریه دخی دینور .

بعضاً مضاف الیه مضاف اوزرینه تقدم ایدر . آکا « ترکیب
اضافئ مقلوب » دینور : « سمن برك » سمن یاپراغی ؛ « پای
افراز » آیاق قابی .

بعضاً کسرهٔ اضافیه حذف اولنور وآکا « ترکیب اضـافئ
مقطوع » دینور : « سررشته » وسیله . « جامه خواب » یتاق

﴿ تمرین ﴾

اضافتلرك اقسامی کوستریله جك :

« جهاز اشتر » دوه‌نك جهازی « نمازشب » کیجه نمازی
« رفتار نیکان » ایولرك کیدیشی « کردش روزکار » دنیـانك
انقلابی « بوی‌مشك » مشـك قوقوسی « سرسال » سـنه باشی
« شکم‌خاك » طوپراغك‌قارنی « دشنهٔ مرك » اولومك‌خنجری
« کردن زرافه » زرافـه‌نك بوینی « کمیت خامـه » قلم آتی
« آب دریا » دکز صویی « سرای کیتی » دنیا سرایی « کلاب »
کل صویی « پدرزن » قاین پدر .

﴿ فصل ثانی ﴾

(صفت بیانندەدر)

٤٢ — صفت براسمك حال وكيفيتنی بيان ايدن كلمەدر . اول اسم موصوف صاييلور . رابطەلر موصوفك آخرينه بر كسره علاوه ايتمكلەدركه اول كسره يه (كسرۀ توصيفيه) وتركيبنه (تركيب توصيفی) دينور . قاعدۀ تركيبی اضافت قاعدەسی اوزرەدر .

٤٣ — صفت ايله موصوفك كميتجه مطابقتلری شرط دكلدر . صفت دائما مفرد اولور انجق موصوف حذف اولنوبده صفت آنك يرينه قائم اولورسه اوزمان جمعلنور : (كار نيكان) ايولرك ايشی ، كه اصلی (كار مردمان نيك) ايمش .

٤٤ — صفت يا (سماعيدر) كه ايشيديلوب بللەنيلور : (بلند) يوكسك ، (پست) الچاق ، (فراخ) كنيش ، (تنك) طار . يا (قياسيدر) فروع افعال وصفات مركبه كبی .

٤٥ — صفتك اقسامی بشدر : عاديه . تفضيليه ، عاليه ، افراطيه ، تساوی .

٤٦ — عاديه ، كچن مثاللر كبی .

٤٧ — تفضيليەده عاديەنك آخرينه بر (تر) الحاقيله مفضل عليهی (از) يا (كه) ايله بيان اولنور : (اين بزرگترست از آن) يا (كه آن) بو اندن بيوكدر .

٤٨ — عاليه، تفضيليه‌یه بر (ین) علاوه اولنه‌رق مفضل علیه اضافت ایله اولور : (این بزرگترین همه است) بوهپسنك بیوکیدر .

٤٩ — افراطیه‌ده اولنه اغراق ومبالغه‌یی مشعر (بسیار) و(خیلی)کی کلمات کتیریلیر : (این بسیار بزرگتراز آنست) بو اندن دها چوق بیوکدر .

٥٠ — صفتدن (تساوی) مراد اولندقده اولنه (چندان) کتوریلور (این چندان بزرگست که آن) بو آنلك قدر بیوکدر

٥١ — (به) ایی (کم) آز (بیش) چوق صفتلری کثرت استعماللرندن ناشی عادیه صورتنده تفضیلیه مقامنده استعمال اولنور : (این به یا کم یا بیش از آنست) .

٥١ — (که) کوجك (مه) بیوك (به) ایی (کم) آز ، صفتلرینك افراطیه‌سنده (تر) اکثریا حذف اولنور. (کهین، مهین ، بهین ، کمین) دینور . بعضاً آخرینه (ها) دخی الحاق اولنور . (کهینه) (کمینه) کبی .

(تمرین)

شاگردان صفت متضاده‌یی بیان ایده‌جکلر :

« دزدراست » طوغری خرسز ، «سوگند دروغ» یالان یمین ، « پدرخانه ساز » اویاپان پدر ، « فرزند خانه بر انداز »

اوییقان اولاد. « آهوی فراری » قاچان جیران. « تازی شکاری » آوجی تازی ؛ « خانهٔ بلند » یوکسك او . « ریش سفید » آق صقال ، « دل سیاه » سیاه قلب. « جای فراخ » کنیش یر . « پای افزار تنگ » طار آیاق قابی ، « بالای بلند » یوکسك بوی ، « خرد کوتاه » قیصه عقل ، « بدتر ازبد » فنادن فنا ، « بدترین همه » هپسنك فناسی ، « خندهٔ شیرین ، طاتلی کولمه. « اشک تلخ » آجی کوز یاشی ، « امیدکم » از امید. « نو میدی فراون » چوق یأس ، « مهمان گرسنه » آج مسافر ، « میزبان سیر » طوق صاحبخانه.

﴿ صفات مرکبه ﴾

٥٣ — مرکب اولان صفتلر ایکی قسمدر: ترکیب وصفی ، وصف ترکیبی .

٥٤ — « ترکیب وصفی » بعض ادوات الحاقیله اولور . اقسامی بونلردر .

— ١ —

﴿ صفات نسبیه ﴾

بو صفته اسم منسوب دخی دینور . اداتی بونلردر :

ی ـ « بغدادی » بغدادلی « رازی » ری شهرندن « کاشی » کاشانلی « پهلوی » پهله‌لی « فرانسوی » فرانسه‌لی « خانگی » اوایشی .

ان : (جاودان) ابدی ، (جانان) جانه دکر .

کان : (رایگان) مجاناً ، (شایگان) شاهه لایق .

انه : (فرزانه) عاقل . (دیوانه) دلی .

آکین ، کین ، کن — (شرم آکین) اوتانغج (آزرمکین) محجوب (شوخکن) کیرلو .

ین، ینه : (زرین) یالدیزلی، (آهنین) تیموردن (زرینه) و (آهنینه) .

مند : (درمند) دردلی (سودمند) فائده‌لی .

ناك : (سوزناك) یاقان (آتشناك) آتشلی .

(اك) : (خوراك) ییه‌جك (پوشاك) کیه‌جك .

ور ، واوك فتحیله : (هنرور) هنرلی (پیشه‌ور) ایشجی.

(ور) واوك ضمیله : (مزدور) اجرت ایله ایشلیان (رنجور) خسته .

یار : (بختیار) بختلی (هشیار) زیرك

— ۲ —

صفات لونیه

ادوات الوان: ی ، ه ، فام ، وام ، چرده ، کون ، رنك
مثال : (سنبلی) سنبل رنکنده (بنفشه) منکشه رنکنده (کلفام) کل رنکنده (کل وام) کل رنکلی (سیه چرده) اسمر (کلکون) پنبه (کلرنك) کل رنکلی .

— ٣ —

صفات مشابهت

ادوات تشبیهیه : (وار ، سار ، سان ، آسا ، وش، فش، دیس ، دیز)

مثال : (پریوار) پری کبی (پریسار) م (پریسان) م (پری آسا) م (پری‌وش)م (پری فش)م (طاقدیس) کمر کبی (شبدیز) کیجه کبی سیاه .

— ٤ —

صفات محافظت

ادوات : (بان ، وان ، یار ، سالار ، بد .)

مثال : (باغبان) (کاروان) م (شهریار) پادشاه (سپه سالار) مارشال (سپهبد) جنرال .

— ٥ —

صفات فاعلیت

ادوات فاعلیت بونلردر: (گر ، کار ، گار ، ی)

(آهنگر) چلنگر (ستمکار) ظالم (پروردکار) رب (رزمی ، جنگی) محارب .

— ٦ —

صفات اضدادیه

ادات ضدیت ـ (آ، باد، دژ، دش) در: (آسوده) راحت

ادزمر) باتزمر . (دژ آهنگ) غضبلی (دشنام) سوکمك .

— ٧ —

صفات لیاقت

ادوات لیاقت بونلردر : (وار ، واره ، انه) :
(سزاوار) شایسته (کوشواره) کوپه (مردانه) ارککجه.

— ٨ —

صفات مبالغه و اغراق

اداتی بونلردر : « شاه » « ارد » « دیو » « نره » « خر »
« پیل » « گاو »
« شاه بیت » اك ای بیت « ارد پیل » بیوك فیل «دیودل»
دیو یورکلی « نره غول » بیانی غول « خرسنگ » بیوك قیـا
« پیل کوش » بیوك قولاقلی « گاوزور » اوکوز قوتلی .

— ٩ —

صفات اداتی

ا ــ « گوناگون » درلو درلو .
ب ــ « بخرد » عقللی .
با ــ « با آزرم » ادبلی .
بر ــ « بررسته » بیتمش .
بی ــ « بیخرد » عقلسز .

در ــ « درهم » قاريشيق .
اندر ــ « پراندرپر » قنات قناته .
فر ــ « فرخ » يوزى مبارك .
فرو ــ « فرومايه » ــ آلچاق .
نا ــ « نامرد » غيرتسز .
هم ــ « همراه » يولداش .

تمرين

بو كلمه‌لر ازبرلنه‌جك وصفات مركبه‌نك قنغى قسمندن اولدقلرى سويلنه‌جك :

«شبانه» كيجه‌لين «آبادان» معمور «رشكين» قصقانج «ماهيانه» آيلق «سيمين» كموش يالديزلى «مستمند» غصه‌لى «غمناك» تاسه‌لى «سوزاق» ياقار ياره «كنجور» خازن «دستار» ياردمجى «زرده» صارى رنك «لاله‌كون» قرمزى «فرشته‌وار» ملك كبى «دوزخ آسا» جهنم كبى «فرخارديس» فرخار سراينه بكزر «مرزبان» والى «نخچيروان» آوجى «بارسالار» يوك صاحبى «كهبد» طاغده اوطوران عابد «زركر» قويومجى «آموزكار» معلم «راستكار» طوغرى ايشلى «بزمى» مجلس اصحابى «دستواره» بيلزك «شاهپر» بيوك قناد «ديوجان» قتى جانلى «نره‌كدا» عارسز ديلنجى «خرناى» بيوك سرنا «مالامال» طولى .

﴿ وصف ترکیبی ﴾

٤٥ — کندیسنده معنای صفتی بولنمیان ایکی یا زیاده کلمه‌نك اجتماعندن حاصل اولان و بر موصوفه صفت بولنمغه شایان ترکیبه (وصف ترکیبی) دینور . اقسامی یدیدر :

١ — اضافت لامیه و بیانیه‌نك قلبیله اولور: (آهو چشم) جیلان کوزلی ، (کبك رفتار) ککلك یورویشلی .

٢ — اضافت تشبیهیهٔ مقطوع ایله اولور . (مهر خسار) آی یوزلو (شمشادقد) شمشاد بویلو .

٣ — صفتك موصوفه تقدمیله اولور : (گران سر) متکبر (سیاه رو) یوزی قره .

٤ — حذف کسرهٔ توصیفیه ایله اولور: (سرگران) مغرور (رو سیاه) یوزی قره .

٥ — مصدر تخفیفی ومعمولیله اولور : (سایه پرورد) تنبل (دامن آلود) گناهکار .

٦ — اسم مفعول ومعمولیله اولور : (سایه پرورده) کولکه‌ده بسلنمش (دامن آلوده) گناه ایشلمش .

٧ — امر حاضر و معمولیله اولور. (سخندان) سوز بیلور (راستگو) طوغری سویلر (خودپسند) کندی‌ بی بکنان (خویشتن دار) کندی‌یه مالك (دیر خیز) کیچ قالقان (نادان) جاهل (درهم) قاریشیق (فراخور) موافق .

﴿ تمرين ﴾

ذیلده‌کی ترکیبات وصف ترکیبنك قنغی قسمندن اولدیغی بیان اولنه‌جقدر :

(راه سپر) یول یوریيان (شیردل) ارسلان یورکلی (جنك آغاز) محاربه‌ده اول قوشان (تازه رخ) یوزی تازه (نوش طبع) طبیعی طاتلی (کورتك) یبان اشکی قوششلی (زهر فعل) زهر اثرلو (شادی بخش) فرح ویرن (رساننده‌ٔ روزی) رزق یتشدیران (جوانمرد) جومرد (نزدیك میا) یقینه کلمز (سخن نشنو) سوز دکلمز (دانش آموز) علم اوکرتان (آهو خرام) جیلان کبی یوریيان (کرگ خشم) قورد غضبلو (دل سیاه) کوکلی قره (سیاه‌دل) قره کوکللو (همراز) محرم (زود خیز) تیز قالقان (زود رنج) چابك ایغنان (دلگیر) محزون (جانستان) جان آلان (روزی رسان) رازق (کار دیده) جرب .

﴿ اوچنجی فصل ﴾

﴿ ضمائر بیاننده‌در ﴾

٥٦ ـ ضمائر ، اسمك یرینی طوتان کلمه‌در :

ضمیر اوچ نوعدر. ضمیر شخصیٔ منفصل، ضمیر شخصی متصل ، ضمیر اسنادی وفعلی . ضمیر شخصیٔ منفصل :

	مفرد		جمع	
م	من	بن	ما	بز
خ	تو	سن	شما	سز
غ	او — وى	او	ایشان	آنلر

٥٧ — بونلرده حالات اسما جاریدر . فقط مفعول صریحده «من، تو» ضمیرلرندن «ن» ایله «و» حذف اولنور .

و «او» ایله «ایشان» ضمیرلرینـك اولنه «ب» داخل اولدیغی کبی الفلری داله قلب اولور : بدو ، «بدیشان» بعضاً او ضمیرینك الفی حذف وواوی مفتوح قلنور . «ورا» وبعضاً «وی» اولور: «ویرا، بوی»

(ایشته جدول حالات)

مجرد		مفعول صریح	
(من)	بن	(مرا)	بنی .
(تو)	سن	(ترا)	سنی .
(او)	او .	(اورا ، ورا، ویرا)	آنی .
(ما)	بز	(مارا)	بزی .
(شما)	سز	(شمارا)	سزی .
(ایشان)	آنلر	(ایشان‌را)	آنلری .
(مفعول غیر صریح)		(مضاف‌الیه)	
(بمن)	بکا	(پدرمن) بنم پدرم	
(بتو)	سکا	(پدرتو)سنك پدرك	

(باو، بدو، بوی)	آكا	(بدراو)	آنك پدری
(بما)	بزه	(جامهٔما)	بزم اثواب
(بشما)	سزه	(جای شما)	سزك يريكز
(بايشان. بديشان)	آنلره	(روی ایشان)	آنلرك يوزی

٥٨ — (من) ايله (ما) دن ماعداسی موصوف اولهماز .
ايشته آنلرك موصوف اولملری ايچون «شيخ سعدی» دن بر مصراع ايله بر بيتك ايرادی لازمدر :

(مصراع) (من بيچاره گرفتار هوای دل خويش)

(بيت)

﴿ اينهمه رفتند وماى شوخ چشم ﴾
﴿ هيچ نگرفتيم از ايشان اعتبار ﴾

(تمرين)

ضميرلرك نه حالده قوللانلمش اولدقلری بيان اولنهجقدر:
(من كاتبم) بن كاتبم (تو شاگردی) سن شاگردسين (او معلم است) او خواجهدر (مادوست شمائيم) بز سزك دوستكزز (شما همراه مائيد) سز بزم يولداشمزسكز (ايشان همدرسان ماآند) آنلر بزم همدرسلرمزدولر (پدرمن ازپدرتو بزرگترست) بنم بابام سنك باباكدن دها بيوكدر (برادرمادردرس ازبرادر شما بيشترست) بزم برادرمز درسده سزككندن ايلريدر .

(من دیوانه باور کردم) دیوانه بن ایناندم (مای بینواتنبلیم) زواللی بز تنبلز .

۵۹ — ضمیر شخصیٔ متصل (مضاف الیه) ومفعول یرینه قوللانیلور وکلامك هر بر جزئنه متصل اولور .

	(مفرد)	(جمع)
(م)	م	مان
(خ)	ت	تان
(غ)	ش	شان

۶۰ — مفردلرینك ماقبلی مفتوح وجمعده یا ساکن یا مکسور اولور. صحیح حرف (ْ) و(الف) و(واو)ایله قوللانیلانلرك صورتی بودر :

(صحیح حرفله)	(ها ایله)	(الف ایله)	(واو ایله)
درسم	جامه‌ام	جایم	رویم
درست	جامه‌ات	جایت	رویت
درسش	جامه‌اش	جایش	رویش
درسمان	جامهٔمان	جایمان	رویمان

۶۱ — اغلب ، (مان، تان) یرینه (ما) و(شما) و(ایشان) ضمیرلری قوللانیلور .

۶۲ — بو ضمیرلر اسمله بولندقده مضاف الیه (من)، (تو) و (او) معناسنه ایله مفعول صریح اولوب (مرا)، (ترا) (اورا) معناسنه‌در .

٦٣ — اما بعضاً فعلك آخرینه ملحق اولور: (میگویدم، میگویدت؛ میگویدش، میگویدمان) کبی . وا کثریا فعلدن مقدم ذکر اولنورلر : (زرم داد) بکا آلتون ویردی، (اسبم بخشید) آت باغشلدی کبی .

﴿ تمرین ﴾

شاگردان ضمائرك طریق استعماللرینی بیان ایده‌جکلر .

(همسایه‌مان درخانه است) قومشومز اوده‌در (پایش دردمی کند) آیاغی آغرییور . (خانه شان کهنه است) اولری اسکیدر (راهتان دورست) یولکز اوزاقدر . (رختمان کوتاهست) لباسمز قیصه‌در . (سبویشان شکسته است) دستیلری قیرلمشدر . (درست دشوارست) درسك کوچدر . (مشقم دریده است) مشقم یرتلمشدر .

ضمیر رابطه واسنادی

ضمیر رابطه واسنادی دخی ایکیدر، بریسی، مبتدانك خبرینه متصل اولان ضمیر رابطه‌درکه نسبتی افاده ایدر .

	مفرد			جمع	
م	(ام)	م		(ایم)	ز
خ	(ای)	سن		(اید)	سکز
غ	(است)	در		(اند)	لردر

زنكين معناسنه [توانكرم، توانكرى، توانكرست، توانكريم توانكريد ، توانكرند] كبى

٦٥ — بوضميرلرك همزه‌سى همزهٔ وصلدر . حالت وصلده حذف اولنور :

[شيرم، شيرى، شيرست، شيريم، شيريد، شيرند] .

٦٦ — اسم وصفت وكلامك هرجزئنه متصل اولورلر:
منم ، اينم ، چه‌ام ، دانشمندم، نزديكم]

٦٧ — ديكرى فعلك فاعلنى بيان ايلر . اودخى عيناً بودر . غائبلرده رابطه غالباً مستتردر : [كرد] ايتدى [ميكرد] ايدر ايدى . فقط ماضى صيغهٔ غائبنك آخرنده [ه] اولديغنده ضمير اسنادى ذكر اولنور: [كرده‌است] كبى.

٦٨ ـ امردن مشتق اولان صيغه‌لرك غائبندن داله قلب اولور [كند] كبى .

٦٠ ـ بو ضمير اصلندن [هست] فعلنك ناقصى [است] ايله مركب قيلنمش: [استم، استى، است،استيم، استيد، استند] اولوب تخفيف ايچون [است] لفظى جذف ايتمشلردر. غائبنده بشقه علامت اولمديغندن باقى قالمشدر.

﴿ تمرين ﴾

بوراده ضميرلرك نصل استعمال اولنديغى كوستريله‌جك:
منم، توئى، اوست، مائيم، شمائيد، ايشانند،

من کیم، توکه‌ . اوکیست، ماکه‌ایم، شما کیانید، ایشان کیانند
من چه‌ام، توچهٔ،اوچیست. ماچه‌ایم. شماچه اید، ایشان چه‌اند،
من دانشمندم ، تودانشمندی ، اودانسمندست ؛ مادانشمندیم،
شمادانشمندید، ایشان دانشمنداند، مادرخانه‌ایم، شمادرخانه‌اید،
ایشان درخانه اند، کرده‌ام، کرده‌است، کرده اند .

معنی: بنم ، بن‌کیمم، بن‌نه‌یم، بن عالمم،بن اوده‌یم، ایتمشم ـ ایتمشدر ـ ایتمشلردر .

﴿ دردنجی فصل ﴾

﴿ مبهمات بیانده‌در ﴾

٩٠ ـ مبهمات اسم اشارت، موصولات وکنایاتدن عبارتدر. بعضیلری بونلری وضمیری تماماً کنایاتدن صایمش ایسه‌لرده ضمیر متکلم ومخاطبه کنایه دینلمز .

اسماء اشارات

٧١ ـ اسم اشارت برفرد معینه اشارت ایچون موضوع اولان [این] و [آن] لفظلریدر .

٧٢ ـ [این] قریب ، [آن] بعید ایچوندر . ذیروحده وغیر ذیروحده قوللاندقلرندن جمعلرنده [ایشان] و [آنان] و [اینها وآنها] دینور .

٧٣ ـ بونلرده دخی حالات اسما جاریدر. آنجق [ب] دن صکره الفلری داله قلب اولنور. [بدین] ، [بد ان] کبی.

اضافت حالنده [آن کیست، آن چیست] دینلدکده [آن] ضمیرملکی مقامنده واقعدرکه ترکجه‌ده . [کیمککی] [نه‌نککی] دیه ترجمه اولنور .

٧٤ ـ اسم اشارت مشارالیه ایله استعمال اولندقده صفت وموصوف حکمنده‌در : [این مرد برادر تست] بو آدم سنك قرنداشکدر . مشارالیه مقدر اولدقده ضمیر حکمنده‌در : [درر اه یکی رادیدم آن برادر توبود] یولده بریسنی کوردم ، اوسنك قرانداشك ایدی . مشارالیه مذکور مقدر اولمدقده مبهماتدندر : [ازین و آنچه فائده] بوندن آندن نه فائده . مصغرلرنده [اینك] [و آنك] دینور .

٧٥ ـ [اینروز، اینشب ، اینسال] یعنی بوکون، بوکیجه ، بوسنه لفظلرنده تخفیف ایچون [امروز] [امشب] [امسال] دینلمشدر .

٧٦ ـ اینلفظنك اولنده الف دخی [او]ضمیرینك الفی کبی (از ، در ، واو ،) ایله حذف اولنور : (ازین ، درین وین ازینان ، درینان ، وینان) .

٧٧ — (ازین) کلمه‌سی اشعارده بوقبیل معناسنه چوق استعمال اولنمشدر .

سعدینك بوستاننده: (ازین خفر فی موی کالیدهٔ) = بد چهره وصاچی طاراغامش قیلنلندر .

(محمد عصار) ك مهر ومشتریسنده : (ازین روشن دلی صافی ضمیری) = قلبی روشن وضمیری صاف قیلنلندن .

تمرین

بواراده بولنان اسم اشارتلرك نه‌گونه اولدقلری بیان اولنه‌جق:

(این کتاب ازمن است) بوکتاب بنمدر (ایشان برادران شمااند) بونلر سزك برادرلردر (آن همشیرهٔ تست) اوسنك قز قرنداشکدر (آنان عموزادگان مااند) آنلر بزم عموجه زاده‌لردر (این پدر کیست) بو کیمك پدریدر (آنهاکه شنیدهٔ دروغست) ایشتدکلرك یلاندر (اینها ازکجا آوردهٔ) بونلری نره‌دن کتیرمش‌سین (آنچه دیدی بر قرار خود نماند) اوکوردیکك کندی قرارنده قالمدی (کاش امشبم مثل امروز باشد) کاشکی بوکیجه‌م بوکونم کبی اولسه(این از آن تست یا از آن‌من بوسنککیمی‌در یابنمکی‌می (بر آنچه میگذرد دل منه) کیچه‌جك شیئه کوکل باغلامه

موصولات وادات استفهام

۷۸ — (که) ذوی‌العقولده وغیر ذوی‌العقولده موصول اولوب اکثریا (آن) و (هر) لفظلری ایله استعمال اولنور :

(آنکه‌دیدی) کوردیکك آدم (خانهٔ که‌نشستی)اوطوریغك او (رختیکه دوزاندی) دیکدیردیکك لباس .

۷۹ — (چه) غیر ذوی‌العقولده موصول ایچوندر . بودخی اغلب (آن) و (هر) لفظلرینه قوللانیلور : (آنچه میکوئی خلافست) سویلدیکك خلافدر .

(مصراع) هرکه خواهد گو بیا وهرچه خواهد گو بخواه)
هر کیم ایسترسه وارسون کلسون وهر نه ایسترسه ایستسون.
۸۰ — (چه) لفظنك ذوی‌العقولده استعمال اولندیغی دخی واردر: (هرچه درویشانند ایشان‌راوام‌ده وهرچه توانگرانند از ایشان وام‌خواه) آنلرکه درویشلردر انلره بورج ویر وانلرکه زنکینلردر آنلردن بورج ایسته.
۸۱ — (که) و (چه) استفهام ایچون دخی اولدقلرندن استفهامه دلالت ایدن کلماتك باقیسی دخی بوراده کوستریلیر. زیرا انلر دخی صکره‌دن کله‌جك کنایات قبیلندندر:
مطلق استفهام: (می) معناسنه (آیا)در. بعضاً تغیر صورت ایله استفهام اولنور.
شخصده: (که) کیم. اشیاده: (چه) نه.
تردیدده: (کدام) قنغی. زمانده: (کی) نه وقت
مکانده: (کجا) نره‌ده. زمان ومکانده: (کو) نه وقت و نره‌ده.
کیفیتده: (چون) نصل. کمیتده: (چند) قاچ.
وصفده: (چه گونه) نه درلو. طرزده: (چسان)نه شکلده
سببده: (چرا. برای چه، ازبهرچه) نه ایچون.
انکارده: (مکر هیچ) م: مگر چنین نیست، هیچ چنین میشود) بویله دکلی. بویله اولورمی.
۸۲ — (که) نك جمعی (کیان) و (چه) نك جمعی(چها)

اولور . واحوال اسم بونلرده‌ده جاریدر . رابطه‌یه اتصاللرنده (کیست) و(چیست) یازیلیر : ابهامده دخی قوللانیلیر : (هرکه باشد . هرچه باشد) کیم اولورسه اولسون . نه اولورسه اولسون کبی .

﴿تمرین﴾

شاگردان استفهام ایچون اولان الفاظی کوستره‌جکلر :
(ازکه‌شنیدی) کیمدن ایشتدك (آیا اینراميشناسی) بونی طانورمیسین (چه میکنی) نه یاپیورسین (چها دیدی) نه‌لر کوردك (چگونه) کیفك نصلدر . (چرا میخندی) نیچون کولیورسین (درست چونست) درسك نصلدر (کوانروزها) قنی یا او کونلر (مگر نه‌نوبودی) سن دکلمی ایدك (اوقاتت چسان میگذرد) نصل کچینیورسین (کتابم رابرده‌اند) کتابمی کوتورمشلر (کدام کتاب) قنغی کتاب (بچه‌نشان) نه علامتله (کی کجا) نه زمان، نره‌ده (که‌برد) کیم کوتوردی .

﴿کنایات﴾

۸۳ — کنایه بر شیئی معیندن دلالتی غیر صریح بر لفظ ایله تعبیر ایتمکدر . الفاظ کنایه‌نك مشهورلری بونلردر :
(اند) لر (اندکی) براز (اندك) آزه‌جق (پارهٔ، برخی) براز (بس، بسا . بسی) نه چوق (بسیار) چوق (چندین)

بوقدر (چیزی) برشی (دیگر) بشقه (دیگری) بشقه‌سی (فلان) م (کس ، کسی) برکیمسه (مردم) انسانلر .

(آن) او (این) بو (هر) تمام (همه) هپ (هیچ) قمو ایله مرکب اولان کلمه‌لردر : (آنهمه) هپ آنلر . (اینهمه) هپ بونلر (هرجا) هریر (هرچیز) هرشی (هرکس) هرکیم (همه) قمو (همه کس) هرکس (همگان) قمولری (همه چیز) هرشی (هیچ کس) هیچ برکیمسه (هیچ یك) هیچ بری .

ذکر اولنان تمام ادوات استفهام کنایاتدندر .

٨٤ — یای وحدت بر فرد غیر معینی گوستر . آخرنده (ها) اولان کلمه‌لرده همزه شکلنده هانك اوستونه قونیلور . (ی) کبی تلفظ اولنور . (خانهٔ دارم) بر اوم وار . ادوات ربطدن اول ظاهر اولور : (مراخانه ایست واورا همسایه ایست) بنم بر اوم وار و آنك برقومشوسی واردر .

تمرین

بو بیتلر ازبرلنوب ترجمه اولنملیدر :

ی — (شبی باروی اومه همرهی کرد — دگرشب دیدمش پهلوتهی کرد) برکیجه آی آنك یوزیله برابر یورییوب دیکر آقشام یان چیزمه‌سنی کوردم .

اندو چند — (یاددارم بسال پنجه واند — بحقیقت نکویمت

تاچند) سنه اللی وبو قدر اولدیغی عقلمده‌در ، حقیقه قاچدر سویلیه‌مم .

هرکه ـ (هرکه آمد عمارتی نوساخت ـ رفت ومنزل بدیکری پرداخت) هرکس کلوب یکی برعمارت یاپدی ، کیدوب دیکرینه منزل تاصارلادی .

کس ـ (کس نتواندکه بجای آورد) کیمسـه یرینه یتیشدیره‌مز .

هیچ ـ (هیچ پرسیدی ؟ اسیری داشتم حالش چه‌شد) براسیرم وار ایدی حالی نه اولدی دیه صوردکمی ؟

این وآن ـ (فائدۀ نیست ازاین واز آن) بوندن آندن فائده یوقدر .

چنین وچنان ـ (فائده‌شان هست‌چنین وچنان) شویله‌بویله فائده‌لری واردر .

مردم ـ (نتوانم زبان مردم بست) دیکرلرینـك دیلنی طوته‌مم .

فلان ـ (فلان زاد و فلان زید و فلان مرد) فلان طوغدی ، فلان یاشادی و فلان اولدی .

بسا ـ (بسـا کس‌که بگذشت و نامش نماند) نه چوق آدملر اولدی‌که اسملری قالمدر .

بسیار ـ (بسیارسفرباید تاپخته شود خامی) انسان پیشکین اولنجیه‌قدر چوق سفر ایلمسی لازمدر .

خود — «توخودرابین مگو از عمرو اززید» سن کندیکه باق عمر وزیده باقه .

﴿بشنجی فصل﴾

﴿ فعل بیانندەدر ﴾

٨٥ — بورادە اوچ شیئدن بحث اولنەجقدر : اصل فعل، ذات فعل، فرع فعل .

﴿اصل فعل﴾

٨٦ — اصل مصدر اولوب « تن » یا «دن» ایله منتهیدر . اولکیسنه تائی، ایکنجیسنه دالی دینیلیر .

﴿اقسام مصدر﴾

٨٧ — مصـــدرك اقسامی دردر : (١) اصلی (٢) جعلی (٣) تخفیفی (٤) مرکب .

٨٨ — «اصلی» وضعی بوزلمامش مصدره دینور : «جستن» آرامق «دانستن» بیلمك «ربودن» چالمق .

٨٩ — «جعلی» عربی یا فارسی بر لفظك آخرینه «یدن» علاوەسیله یاپیلان مصـــدردر . « طلبیدن » ، « فهمیدن » «دزدیدن» کبی که آرامق بیلمك، چالمق معناسنەدر .

٩٠ — مصدرك آخرندن بونی حذف ایتدکده «مصـــدر تخفیفی» یا« اسم مصدر » اولور : «خریدن، فروختن» مصدرلرندن «خرید، فروخت» کبی . لکن قیاسی دکلدر .

۹۱ — ایکی یازیاده جزء دن یاپیلان مصدره «مرکب» دینور . مصدر مرکبك جزء اولی اسم و صفت وادات وجزء ثانیسی اکثریا بو فعللردرکه بونلره افعال مساعدت دینیلیر .

«آمدن» کلمك « آوردن » کتیرمك « بایستن » لازم اولمق « بودن » موجود بولنمق « توانستن » قادر اولمق « خواستن » ایستمك «داشتن» ایدنمك «زدن» اورمق « شایستن » یاقشمق «شدن» اولمق «فرمودن» بیورمق، «کردن» ایتمك «گفتن» سویلمك .

بودن ، شدن فعللرینه «فعل عام» باقیسنه «خاص» دینیلیر .

۹۲ — افعال خاصه‌دن (بایستن) فعلنه وجوبی (شایستن) فعلنه لزومی (خواستن) فعلنه ارادی (توانستن، دانستن) فعللرینه‌ده اقتداری دینور، بونلردن صکره یا مصدر اصلی یا تخفیفی کلیر : خواهم آمد، خواهم آمدن .

۹۳ - (بر) اوست، (باز . وا) تکرار، (در. اندر) ایچری، (فرا فراز) یوقاری . (فرو ، فرود) آشاغی : ادواتی اول افعاله داخل اولوب یا کندی معنالرینی افاده ایدرلر ویا فعلك معناسنی بر درجه‌یه قدر دکشدیررلر، یاخود یالکنز کلامه زینت ویررلر .

«لازم ومتعدی»

۹٤ — فاعلك فعلی آخره تجاوز ایتمز ایسه (لازم) تجاوز ایدر ایسه (متعدی) اولور .

لازمه مثال : (رفتن) کیتمك (افتادن) دوشمك .
متعدی‌یه مثال : (فرستادن) کوندرمك (افکندن) دوشورمك . اما افعال فارسیه اکثریا هم متعدی ، هم لازم استعمال اولنور .

مثبت ومنفی

ادات نفیدن خالی اولان فعله مثبت ، کندیسنه ادات نفی لاحق اولان فعله منفی دینور .
مثبته مثال : (کفتن) دیمك (رفتن) کیتمك .
منفی‌یه مثال : (نکفتن) دیمه‌مك (نرفتن) کیتمه‌مك .

معلوم ومجهول

٩٥ ــ فعل متعدی یامعلوم ویا مجهول اولور : شویله‌که اگر فعل فاعله اسناد اولنور ایسه معلوم اولور . اگر فاعلك غیریسنه اسناد اولنور ایسه مجهول اولور .
معلومه مثال : (زدن) اورمق (خواندن) اوقومق .
مجهوله‌مثال : (زده‌شدن) اورلمق (خوانده‌شدن) اوقونمق .
بوراده معلوم اولیورکه فعل معلومی مجهول ایتمه‌نك اصولی (شدن) فعلنك الحاقیله‌در .

مطاوعت

٩٦ ــ مطاوعت، فاعلك تأثیرینی مفعولك قبول ایتمسیدر .

فارسیده بوکا صیغهٔ مخصوص واردر : (پژمردن) پورسومك ـ صولمق (افسردن) سونمك کبی . لازم ومجهول صیغه‌لری ایله دخی افاده اولنور . (گسیختن) چوزلمك (بریده‌شدن) کسلمك کبی .

اخباری ـ نشائی

۹۷ ـ بر فعل برحالتی زمان ایله مقید وصورت قطعیه‌ده بیان ایدر ایسه آکا (اخباری) ، شك وتردید وآرزو وامید کبی شیلر ایله ماقبلنه مربوط اولوب زمان ایله مقید بولنمیانه (انشائی) دینور .

اخباری‌یه مثال : (زید گفت ، میگوید ، خواهد گفت) زید دیدی ، دییور ، دیه‌جك .

انشائی‌یه مثال : (همانا خواهد گفت) صانیرم سویلیه‌جك (کاشکی بگوید) بولای‌که سویلیه .

۹۷ ـ مشروط اولان فعله (شرطی) وایتمسنه اجبار اولنان فعله (امر) وایتمه‌مسنه اجبار اولنان فعله (نهی) ویاپمسنده ایجاب معناسی بولنان فعله (وجوبی) ولزوم معناسی بولنانه (التزامی) دینور .

شرطه مثال : (اگر بگوید) دیرسه ، (هرچند بگوید) هر نه‌قدر سویلر ایسه .

امره مثال : (بگوی) سویله (گوبگو) وارسون سویلسون .

نهيه مثال : (مگو) سویلمه (مبادابگوئی) اولمیه سویلیه‌سین.
وجوبه مثال : (باید بگویم) مطلقا دیه‌جکم (بایست گفته‌
باشد) دیمش اولملیدر .
لزومه مثال (گفتنیم) دیه‌جکم لازمدر .

ازمنه

۹۹ ــ ازمنه ، ماضی وحال واستقبالدن عبارتدر :
ماضی کچمش زمانه دینور . اقسامی درتدر : (ماضیٔ
شهودی ، حکایت شهودی ، ماضیٔ نقلی ، روایت نقلی) در .
۱۰۰ . (شهودی) کوز ایله کورونمش ویا کورونمش کبی
سویلنان فعله (وحکایت شهودی) آنی صکره‌دن سویلمکه
دینور : (گفتم) دیدم ــ دیر ایدم .
۱۰۱ ــ ایشتمك ویاحدس وتخمین اوزرینه سویلنان :
فعله (نقلی) و آنی افسانه کونه سویلمکه (روایت نقلی) دینور :
(گفته‌ام ، گفته بودم) دیمشم ، دیمش ایدم .
۱۰۲ ــ (حال) شمدیکی زمانه دینیلیر. حال ایله استقبالی
مشتمل برصیغه وزدرکه آکا (مضارع) دینیلیر . فرقلری
قرینه ایله آکلاشیلیر . اما مضارعك اولنه (می) الحاقیله حاله
مخصوص اولور : (گوید) سویلر (میگوید) سویلیور . بوراده
مضارعه (انشائی بسیط ومرکب) نامی ویرلمشدر .
۱۰۲ ــ مستقبل ایکی درلودر : غیر صریح ، صریح .

(غیر صریح) عیناً مضارع صیغه‌سیدر . (صریح) با و خواستن فعلیله مرکب اولان صیغه‌یه اطلاق اولنور : (گوید) سویلر (بگوید) صکره سویلر (خواهد گفت) سویلیه‌جك بو اوچ زمان ایله مقید اولمیان فعللرك جمله‌سی (انشائی) قسمندندر .

﴿ذات فعل﴾

۱۰۳ ــ ذات فعل متکلم ومخاطب غائبه منسوب وزمانه مقارن اولمغله برایشه یا بر کیفیته دلالت ایدن صیغه‌یه دینور .

۱۰٤ ــ فارسیده تثنیه اولمدیغندن ومذکر ومؤنثك تساویسندن ذوات افعالك صیغه‌لری آتی‌یه منحصردر :

(مفرد ومتکلم) ، (جمع متکلم) ، (مفرد مخاطب) (جمع مخاطب) ، (مفرد غائب) ، (جمع غائب) .

۱۰۵ ـــ امر حاضردن ماعدا فعللرك ماقبلندن ضمیر منفصل کتیرمك قاعده‌دندر : (او گفت . تو گفتی . من گفتم) گبی . لکن تخفیف ایچون آخرلرنده‌کی ضمیر اسنادی ایله اکتفا اولنور . بوراده اوچ فعلك تصریفی نمونه اولمق اوزه گوستریله‌جکدر .

﴿ استطراد ﴾

۱۰٦ ــ فارسی لساننده فعلك تصریفی عربجه فعللرك تصریفی گبی اولمق مطابق قاعده ایسه‌ده اصول جدیده‌یه اتباعاً بزدخی بوراده تصریفی متکلم صیغه‌سندن باشلادق .

﴿بودن فعلنك صورت تصريفى﴾

﴿ زمان حال ﴾

(مفرد)	(جمع)
(متكلم) ميباشم ـ (بن ـ ام)	ميباشيم بز ـ ز
(مخاطب) ميباشى ـ (سن ـ سين) ،	ميباشيد سز ـ سكز
(غائب) ميباشد ـ (او ـ در) ،	ميباشند آنلر ـ در .

(ماضئ شهودى)	(حكايت شهودى)
بودم بوديم	ميبودم ميبوديم
بودى بوديد	ميبودى ميبوديد
بود بودند	ميبود ميبودند
ايدم الى آخره	ايدم الى آخره

(ماضئ نقلى)	(روايت نقلى)
بوده ام بوده‌ايم	بوده ـ بودم .. بوديم
بودۀ بوده‌ايد	... ـ بودى .. بوديد
بوده است بوده اند	... ـ بود .. بودند
ايمشم الى آخره	ايمش ايدم آخره

(مستقبل صريح)

خواهم بود خواهيم بود

خواهى بود خواهيد بود اوله‌جغم الى آخره

خواهد بود خواهند بود

(نوع دیکر)	(امر حاضر)
بو بوید	(باش) باشید
بود بوند	(باشد) باشند
اول الی آخره	اول ، الی آخره
(انشائی مرکب)	(مضارع یا انشائی مفرد)
بوده باشم بوده‌باشد	باشم باشیم
بوده باشی بوده‌باشیم	باشی باشید
بوده باشد بوده‌باشند	باشد باشند
اولمش اوله‌یم الی آخره	اوله‌یم الی آخره
(اسم مفعول)	(اسم فاعل)

(باشنده، باشندکان) اولان اولانلر. (بوده، بودکان) اولمش، اولمشلر.
مصدر » (بودن) بولمق . مصدر تخفیفی » (بود) بولمه .

﴿شدن فعلنك صورت تصریفی﴾

﴿ زمان حال ﴾

(جمع)	مفرد
میشویم	(متکلم) ــ میشوم
میشوید	(مخاطب) ــ میشوی
میشوند	(غائب) ــ میشود
اولیورز	اولیورم

(ماضیٔ شهودی)

شدم شدیم

شدی شدید

شد شدند

اولدم

(ماضیٔ نقلی)

شده‌ام شده‌ایم

شدهٔ شده‌اید

شده‌است شده‌اند

اولمشم

(مستقبل صریح)

خواهم شد خواهیم شد

خواهی شد خواهید شد

خواهد شد خواهند شد

اوله‌جغم

(مضارع یاانشائی مفرد)

شوم شویم

شوی شوید

شود شوند

اوله‌یم

(حکایهٔ شهودی)

میشدم میشدیم

میشدی میشدید

میشد میشدند

اولیوردم

(روایت نقلی)

شده‌بودم شده‌بودیم

شده‌بودی شده‌بودید

شده بود شده‌بودند

اولمش ایدم

(امر حاضر)

بشو بشوید

بشود بشوند

اول الی آخره

(انشائی مرکب)

شده‌باشم شده‌باشیم

شده‌باشی شده‌باشید

شده‌باشد شده‌باشند

اولمش اوله‌یم

(اسم فاعل) (شونده، شوندگان) اولانلر
مصدر : (شدن) اولمق

(اسم مفعول) (شده، شدگان) اولمشلر.
مصدر تخفيفی: (شده)اوله.

﴿خواندن فعلنك صورت تصريفی﴾

(زمان حال يا مضارع)

(ميخوانم) اوقويورم
(ميخوانى) اوقويورسين
(ميخواند) اوقويور

(ميخوانيم) اوقويورز
(ميخوانيد) اوقويورسكز
(ميخوانند) اوقويورلر.

(ماضئ شهودى)

خواندم خوانديم
خواندى خوانديد
خواند خواندند
اوقودم الى آخره

(حكايهٔ شهودى)

ميخواندم ميخوانديم
ميخواندي ميخوانديد
ميخواند ميخواندند
اوقيور ايدم

(ماضئ نقلى)

خوانده‌ام خوانده‌ايم
خواندهٔ خوانده‌ايد
خوانده‌است خوانده‌اند
اوقومشم الى آخره

(روايت نقلى)

خوانده بودم خوانده‌بوديم
خوانده‌بودى خوانده‌بوديد
خوانده‌بود خوانده‌بودند
اوقومشدم الى آخره

مستقبل صريح

خواهم خواند	خواهيم خواند	
خواهى خواند	خواهيد خواند	اوقويه جغم، اوقومق ايسترم
خواهد خواند	خواهند خواند	

(امر حاضر) (مضارع ياخود انشائى مفرد)

بخوان	بخوانيد	خوانم	خوانيم
بخواند	بخوانند	خوانى	خوانيد
اوقو الى آخره		خواند	خوانند
		اوقويه يم الى آخره	

(انشائى مركبه)

خوانده باشم	خوانده باشيم	
خوانده باشى	خوانده باشيد	اوقومش اوله يم الى اخره
خوانده باشد	خوانده باشند	

(اسم فاعل) (اسم مفعول)

(خواننده، خوانندكان) اوقويان. (خوانده، خوانده شده) اوقونمش

(مصدر): (خواندن) اوقومق. (مصدر تخفيفى) : (خواند) اوقومه

اصول اشتقاق

١٠٦ — اصل مشتق منه مصدر اولوب ذوات وفروع افعال برترتيب مخصوص ايله آندن مشتقدر .

ایشته نمونه اولمق اوزره : (آوردن) کتیرمك ، (بافتن) اورمق فعللرینك وجوه مشتقاتی :

١ — مصـدرك آخرندن نونك حذفیله مصـدر تخفیفی ومصدرتخفیفی‌یه (ها) علاوه‌سیله اسم مفعول اولور:(آوردن). آورد (آورده) . (بافتن) . بافت (بافته) .

٢ — مصدر تخفیفینك آخرینه ضمائر اسنادیه‌الحاقیله ماضیٔ شهودی و ماضیٔ شهودینك اولنه بر (می) اذخالیله حکایت شهودی اولور : آورد (آوردم) میاوردم . (بافت) بافتم (می بافتم) .

٣ — اسم مفعولك آخرینهٔ ضمائر الحاقیله (ماضیٔ نقلی) و ضمائردن اول بودنٌ فعلنك مصـدر تخفیفیسی علاوه‌سـیله (روایت نقلی) اولور : آورده (آورده‌ام) آورده بودم . بافته (بافته‌ام) بافته بودم .

٤ — (مستقبل صریح) تصریف اولنه‌جق فعلك مصدر تخفیفیسنه خواستن فعلنك مضارعی علاوه‌سیله اولور: (خواهم آورد) (خواهم بافت) . (بیاورم) (بیافم) دخی مستقبلدر.

٥ — امر حاضر مصدرك آخرندن دال ونون وتا نونك حذفی ایله اولور : آور . باف .

٦ — (فعل انشائی بسیط) یا (مضارع)، امر حاضر ضمائر اسنادیه الحاقیله (زمان حال) فعل انشائی بسیطك اولنه (می) علاوه‌سیله اولور: (آورم) (بافم) . (میاورم) (میبافم)

٧ — « انشائی مرکبه » بوندن فعل مضارعنك اولنه تصریف اولنەجق فعلك اسم مفعولی علاوەسیله اولور : « آورده باشم » « بافته باشم » .

٨ — « اسم فاعل » امر حاضرك مفرد مخاطبی آخرینه « نده » اضافەسیله اولور : « آورنده » « بافنده » . اشبو وجوه تمام افعالدن مطرداً و قیاساً کلیر . فقط هر بر فعلك مصدر تخفیفیسی برأسه قوللانیلەماز .

بونلردن بشقه سماعی اولەرق بعض دیکر مشتقات واردرکه آنلره « فروع افعال » دینور . آنلرده فصل آتیده کلەجکدر .

﴿ قاعدهٔ تعدی ﴾

١٠٧ — بعض افعالك امر بسیطی آخرینه «اندن» اضافەسیله برمرتبه و « انیدن » علاوەسیله ایکی مرتبەمتعدی اولور: « نوشتن » یازمق « نویساندن » یازدرمق «نویسانیدن» یازدرتمق فقط بو قاعده مطرد اولمیوب اکثریا افعال فارسیه هم لازم و هم متعدی اولەرق ویا متعدی معناسنی افادهٔ دیکر بر تعبیرله قوللانیلیر .

﴿ قاعدهٔ مجهول ﴾

١٠٨ — تصریف اولنەجق فعلك اسم مفعولی « شدن » فعلیله ترکیب اولندقده مجهول اول. مثلا « خواندن » مجهولنك

مصدری (خوانده‌شدن) وماضیٔ شهودیسی (خوانده شدم)
امر حاضری (خوانده‌شو) اولور . باقیسی بوکا قیاس اولنه .

﴿ قاعدهٔ نفی ونهی ﴾

۱۰۹ — امر حاضردن ماعدا سائر افعال مفرده‌نك اولنه
ومرکبه‌نك جزء آخرینه نون داخل اوله‌رق صیغهٔ نفی و امر
حاضره میم داخل اوله‌رق صیغهٔ نهی اولور : (نمیخواند)
اوقومیور (نخواند) اوقومدی (کارنکرد) ایش کورمدی
(نخوانده باشی) اوقومش اولمه (مخوان) اوقومه (کریان‌مشو)
آغلامه .

(فصل) ماضینك حرف اولی وثانیسی هر ایکیسنه علامت
نفیك دخولی جائزدر : (کفته‌نبود، نکفته‌بود) دیمه‌مش
ایدی .

﴿ بعض خصائص افعال ﴾

۱۱۰ — تمام افعاله جوازاً وامر حاضره لزوماً باء مکسوره
داخل اوله‌رق افادهٔ تأکید وتقریر ایدر: (بخواند) اوقودی.
(بخوان) اوقو . بو (با) ایله (نون) نفی (میم) نهیدن
صکره واقع اولان الف اوائل افعالده یایه قلب اولور. (بیا)
(نیا) (میا) .

۱۱۱ — ماضیلرك آخرینه (یا) اضـافه اولنه‌رق افادهٔ

استمرار ودوام وافعال شرط وارادات و وجوب وامكانده افادهٔ تأكيد دخی ايدر .

(كفتمی) دير ايدم (ميكفتی) دير ايدی (كفته بودندی) ديمش ايديلر . (كرميكردی) ايتسه ايدم (ميخواستمی) ايستر ايدم (ميبايستی) لازم ايدی (ميشايستی) ممكن ايدی .

١١٢ — افعالك اولنه، ضرورتده آخرينه (همی) داخل اولەرق افادهٔ استمرار وثبوت ايدر : (همی رفتم) ياخود (رفتم همی) كيتمكدن كيری قالماز ايدم .

١١٣ — ماضیٔ شهودیٔ نقلی‌يه (است) الحـاق اولنه‌رق افادهٔ شـك وظن ايدر : (شنيدستم) (شنيده‌استم) ، ايشتدم ايشتمشم ، (شنيدستی)، (شنيده‌استی) ايشتدك ، ايشتمش‌سين ،

١١٤ — امر غائب ايله نهی غائبك دالندن اول ويا صكره بر الف زياده قلنوب افادهٔ دعا ونفرين ايدر : (خدابيامرزاد) ياخود (بيامرزدا) الله تعالی عفو بيورسون، يابيوره (مماناد) قالمسون (ممان‌دا) قالميه .

❋ افعال قياسيه ❋

١١٥ — ادات مصدردن اول مطلقا (زمين خوش فارس) حروفندن بريسی واقع اولوب بونلر امرده اكثريا سائر حروفه منقلب اولورلرسه‌ده اشبو قلب بر درجه‌يه قدر قياسی بر قاعده

تحتنده مضبوط واول قاعده‌دن خارج اولنلری محدوددر. ایشته بوراده ایله مستثنیاتی مذکور حرفلر صره‌سیله مفصلاً بیان اولنور.

١١٦ — (ز) ایله (م) هر بریسی بر صیغه‌یه منحصردر: (زدن) اورمق (زن)، (آمدن) کلمك (آی).

١١٧ — «ی» حذف اولور.

(تابیدن) بوکمك (تاب)، (رسیدن) ایریشمك (رس)

﴿ مستثنیاتی ﴾

(آفریدن) یاراتمق (آفرین)، (چیدن) دیوشیرمك (چین)، (دیدن) کورمك (بین) (گرویدن) اینانمق (گرای)، (گزیدن) سچمك (گزین)، (شنیدن) ایشتمك (شنو)

«ن» اصلا تغیر ایتمز (خواندن) اوقومق (خوان) (راندن) قوغمق (ران).

١١٨ — «خ» اولورسه «ز» یه قلب اولور:

(انداختن) آتمق (انداز)، (افروختن) یاقمق (افروز) (گریختن) قاچمق (گریز)

﴿ مستثنیاتی ﴾

(پختن) پیشیرمك (پز). (شناختن) طانیمق (شناس) (فروختن) صاتمق (فروش)، (گسیختن) قیرمق (گسل).

١١٩ — «و» الفه قلب ومطرداً آندن صکره بر یا زیاده قیلنور:

(آسودن) دیکلنمك (آسای) ، (فرمودن) بیورمق (فرمای) .

﴿ مستثنیاتی ﴾

(غنودن) اویوقلامق (غنو) ، (بودن) وارلق (باش) ، (شودن) اولمق (شو) بوفعلك مخفی (شدن) فعلیدر .

۱۲۰ — (ش) الفدن صکره اولورسه رایه قلب اولور :

(داشتن) مالك اولمق (دار) ، (انباشتن) طولدرمق (انبار) باقی مواضعده قاعدهٔ کلیه‌سی یوقدر :

(کشتن) اولدرمك (کش) ، (کشتن) اولمق (کرد) ، (ریشتن) بوکمك (ریش) ، (نوستن) یازمق (نویس) ، (هشتن) براقمق (هل) .

۱۲۱ — « ف » یا یه قلب اولور :

(یافتن) بولمق (یاب) ، (کوفتن) دوکمك (کوب) ، (فریفتن) آلداتمق (فریب) .

﴿ مستثنیاتی ﴾

(پذیرفتن) قبول ایتمك (پذیر) ، (خفتن) اویومق (خفت) یا (خواب) ، (رفتن) کیتمك (رو) ، (سفتن) دلمك (سنب) ، (کاویدن) آرامق (کاو) ، (کفتن) دیمك (کوی) (کرفتن) طوتمق (کیر) ، (نهفتن) کیزلمك

(نهفته‌دار)، (بافتن) ایله (شکافتن) فعللرنده تغیر وتبــدل یوقدر . امر حاضرلری (باف) ، (شکاف) کلیر .

۱۲۲ — «ا» حذف اولور : (ایستادن) طورمق (ایست)، (نهادن) قویمق (نه)

« مستثنیاتی »

« دادن » ویرمك « ده » ، « زادن » طوغمق « زای » ، « ستادن » آلمق « ستان » ، « کشادن » آچمق « کشای » ،

۱۲۳ — « ر » کندی حالی اوزره باقی قالوب بعضاً آندن اول بر الف زیاده اولنور :

« آوردن » کتیرمك « آور »، « خوردن » یمك « خور- خوار» .

« مستثنیاتی »

«بردن» کوتومك « بر » ، «کردن» ایتمـك « کن » ، «مردن» اولمك «میر» .

۱۲٤ — «س» ماقبلی مضموم اولورسه واوه قلب ومطرداً آندن صکره بر یا دخی زیاده قیلنیر .

«جستن» آرامق «جوی» ، «شستن» ییقامق «شوی» . باقیسی مســتثنا قیلنلندر : « آراستن » طوناتمق « آرای » ، «بستن» باغلامق «بند» ، «جستن» اتلامق «جه»، «خاستن» قالقمق « خیز »، « خواستن » ایستمك « خواه »، « دانستن »

بيلمك « دان » ، « زيستن » يشامق « زی » ، « شكستن » قيرمق « شكن » ، « گسستن» چوزمك « گسل» ، « نشستن » اوطورمق «نشين» .

«بايستن» فعلنك امر حاضری « بای » ، مضارعی « باید » «شايستن» فعلنك امر حاضری «شای» مضارعی «شايد» كلير .

﴿ افعال مشهورهٔ فارسيه ﴾

١٢٥ — بو افعالك امر حاضرلريله ازبرلنمسی تمام مبحث افعالك تمرينی صاييله بيلير :

﴿ امر حاضر ايله الف ممدوده ﴾

ارامیدن	دیکلنمك	آرام
آراستن	طوناتمق	آرای
آزردن	اینجتمك	آزار
آزمودن	دنهمك	آزمای
آسودن	راحت ایتمك	آسای
آشامیدن	ایچمك	آشام
آشفتن	قارشدرمق	آشوب
آفریدن	یاراتمق	آفرین
آكندن	طیقامق ، طولدیرمق	آكن
آلفتن	آلشمق	آلفتهشو
آلودن	بولاشدیرمق ، پیسلتمك	آلای

آماسیدن	شیشمك	آماس
آمدن	كلمك	آی
آمرزیدن	عفو ایتمك	آمرز
آموختن	اوكرنمك	آمور
آوردن	كتیرمك	آور
آویختن	آصمق	آویز

الف

ارزیدن	دكمك	ارز
افتادن	دوشمك	افت
افروختن	یاندرمق، یانمق	افروز
افزودن	آرترمق	افزای
افسردن	طونمق	افسرده‌شو
افشردن	صیقمق	افشار
افكندن	آتمق	افكن
انجامیدن	بتورمك	انجام
اندیشیدن	دوشونمك	اندیش
اندوختن	قزانمق	اندوز
اندودن	صیوامق	اندای
انگیختن	قوپارمق	انگیز
ایستادن	طورمق	ایست

ب

باختن	اوینامق	باز
بافتن	طوقومق	باف
بالیدن	قبارمق	بال
بایستن	کرکمك	بای
بخشودن	باغشلامق	بخشای
بردن	کوتورمك	بر
بسیجیدن	حاضرلامق	بسیج
بوسیدن	اوپمك	بوس
بوئیدن	قوقلامق	بوی

پ

پائیدن	کوزتمك	پای
پختن	پیشیرمك	پز
پذیرفتن	قبول ایتمك	پذیر
پریدن	اوچمق	پر
پراکندن	طاغیتمق	پراکن
پژوهیدن	آرشدیرمق	پژوه
پناهیدن	صیغنمق	پناه
پنداشتن	صانمق	پندار
پوئیدن	قوشمق	پوی

پیچیدن	صارمق	پیچ
پیراستن	بودامق	پیرای
پیوستن	ارشمك	پیوند
پیمودن	اولچمك	پیمای

ت

تابیدن	قزیشدیرمق	تاب
تاختن	قوشمق	تاز
تافتن	دوندرمك	تاب
تراشیدن	یونتمق . قازیمق	تراش
تراویدن	سوزمك	تراو
توانستن	قادراولمق، بجرمك	توان

ج

جستن	آتلامق	جه
جنبیدن	قملدانمق	جنب
جوشیدن	قاینامق	جوش

چ

چریدن	اوتلامق	چر
چسبیدن	یاپشمق	چسب
چکیدن	طاملامق	چك

خ

خائیدن	چکنه‌مك	خای
خاریدن	قاشیمق	خار
خاستن	قالقمق	خیز
خروشیدن	باغرمق	خروش
خندیدن	کولمق	خند
خواستن	ایسته‌مك	خواه
خشکیدن	قوریمق	خشک
خوابیدن	اویومق	خواب
خواندن	اوقومق	خوان

د

دردیدن	ییرتمق	در
درخشیدن	پارلامق	درخش
درنگیدن	طورمق	درنگ
دویدن	قوشمق	دو
دوختن	دیکمك	دوز
دوشیدن	صاغمق	دوش
دیدن	کورمك	بین

شکیبیدن	طایانمق	شکیب
شمردن	صایمق	شمر
شناختن	طانیمق	شناس
شنیدن	ایشتمك	شنو
شوریدن	قالقشمق	شور

غ

غریدن	کورله‌مك	—
غریویدن	باغرمق	غریو
غلتیدن	یووارلانمق	غلت
غنودن	ایمزغنمق	غنو

ف

فراختن	قالدیرمق	فراز
فرستادن	کوندرمك	فرست
فرسودن	اسکیتمك	فرسای
فرمودن	بیورمق	فرمای
فروختن	صاتمق	فروش
فریفتن	الداتمق	فریب
فزودن	ارترمق	فزای

ك

کداختن	اریتمك	کداز
کذشتن	کچمك	کذر

گرویدن	اینانمق	گرو. گرای
گرفتن	طوتمق	گیر
گریستن	آغلامق	گری
گریختن	قاچمق	گریز
گزیدن	ایصرمق	گز
گزیدن	سچمك	گزین
گساردن	دفع ایتمك، ییمك	گسار
گستردن	یایمق	گستر
گسستن	چوزمك	گسل
گشتن	گزمك	گرد
گشودن	آچمق	گشای
گفتن	دیمك	گوی
گماشتن	مأمور ایتمك	گمار

ك

کاستن	اکسلتمك	کاس
کاشتن	اکمك	کار
کاویدن	آرامق	کاو
کاهیدن	اکسلتمك	کاه
کردن	ایتمك	کن
کشیدن	چکمك	کش

کوشیدن	چالیشمق	کوش
کوفتن	دوکمك	کوب

لرزیدن	دترەمك	لرز
لغزیدن	قایمق	لغز
لنگیدن	طوپاللامق	لنگ
لیسیدن	یالامق	لیس

م

مالیدن	ازمك	مال
ماندن	قالمق	مان
مکیدن	اممك	مك
مویدن	آغلامق	موی

ن

نازیدن	کوکنمك	ناز
نالیدن	ایکلەمك	نال
نامیدن	آدقویمق	نام
نشستن	اوطورمق	نشین
نگاشتن	نقش ایتمك	نگار

نگریستن	باقق	نگر
نکوهیدن	ذم ایتمك	نکوه
نمودن	کوسترمك	نمای
نواختن	اوخشامق	نواز
نوردیدن	بوکمك	نورد
نوشتن	یازمق	نویس
نهادن	قویمق	نه
نهفتن	کیزلنمك	نهفت
نیوشیدن	ایشتمك	نیوش

و

ورزیدن	کندی‌یی آلیشدرمق	ورز
وزیدن	اسمك	وز

ه

هراسیدن	قورقمق	هراس
هشتن	براقق	هل

ی

یافتن	بولمق	یاب

آلتنجی فصل

(فروع افعال بیاننده‌در)

١٢٦ — فروع افعال اسم مصدر، حاصل مصدر، صفت مشبهه، صیغهٔ حالیه، صیغهٔ مبالغه، اسم آلتدن عبارتدر.

مصدردن مشتق اولان فروع افعال

١٢٧ — (١) مصدر تخفیفی مفرد ومرکب اسم مصدر حکمنده‌در: (خرید) آلش (فروخت) صاتش (خرید وفروخت) آلش ویریش.

١٢٨ — (٢) مصدر تخفیفینك آخرینه (ان) الحاقیله حاصل مصدر وصفت اولور.

حاصل مصدر : (رفتار) کیدش (گفتار) سویلیش . (کردار) فعل (دیدار) زیارت .

صفت : (خواستار) (طالب) (پرستار) خادمه. (خریدار) مشتری (نمودار) ظاهر .

١٢٩ — (٣) مصدر تخفیفینك آخرینه (گار) الحاقیله صیغهٔ مبالغه اولور: (پروردگار) رزاق (آفریدگار) خلاق.

امر حاضردن مشتق اولان فروع افعال

١٣٠ — (٤) امر حاضرك مفرد مخاطبی بعضاً حاصل مصدر مقامنده قوللانیلیر : (ناز) استغنا (نیاز) التماس .

١٣١ — (٥) امر حاضرده باخصوص فعل لازم اولانلر

الف الحاقیله صفت مشبهه اولور : (دانا) علیم (بینا) بصیر (شکیبا) صبور .

١٣٢ — (٦) الف ونون الحاقیله صیغهٔ حالیه اولور : (افتان) دوشه‌رك (خیزان) قالقه‌رق ، بعضاً صفت مشبهه اولور : (نمایان) جلی (شایان) حقیق ،

١٣٣ ـ (٧) (ش) الحاقیله اسم مصدر اولور : (دانش) علم (بینش) بصیرت .

١٣٤ ـ (٨) (ه) علاوه‌سیله حاصل مصدر اولور : (گریه) آغلامه (خنده) كولمه .

١٣٥ ـ (٩) (گار) علاوه‌سیله صیغهٔ مبالغه اولور : (آموزگار) معلم (آمرزگار) غفور .

١٣٦ ـ (١٠) (ه) الحاقیله اسم آلت اولور : (آویزه) آصقی (استره) م (ستیزه) غوغا آلتی (آیینه) زینت آلتی .

﴿ یدنجی فصل ﴾

﴿ متعلقات فعل بیانینده‌در ﴾

١٣٧ ـ متعلقات فعل اسما وصفات وظروف ادوات ایله بعض تعبیرات مخصوصه‌دن عبارت اولوب بسیط ومركب اوله‌رق قوللانیلیر . فعلك نه زمان ونه مكانده وقوعی ایله نوع وعددینی واحوال سائره‌سنی بیان ایدر. بونلردن بعضیسی ایكی ویا زیاده مقامده دخی استعمال اولنور . اشبو جزء كلامه

متعلقات فعل دینورسه‌ده متعلق یالکز فعـله منحصر اولمیوب فاعل ایله مفعول وصفات وکندیلرندن دیکر بر متعلقك دخی متممی اوله‌رق کیفیت وهیأتی بیان ایچون استعمال اولنور :

ظروف زمان

۱۳۸ — (کی) قچان (کاهی) بعضاً (بکاه) وقتیله (بیکاه وقتسز (ناکاه، ناکهان) آنسزین (هرکاه) قچان‌که (هرکز) ابداً (همیشه) دائما (پیوسته) بردوزی‌یه (در آغاز) ایلکن (در انجام) صوکنده (همینکه) وقتا که (اکنون) شمدی (ایدون، همیدون) اولوقت (ایدر) حالا (هنوز) دها (دمی) بر آن (دردم) چارچابوق (دمبدم) هرآنده (هماندم) درحال (زود) تیز (دیر) کیچ (ازدیرباز) چوقدنبری (دیرکاهی) برچوق وقت (امروز) بوکون (امشب) بوکیجه (شباهنگام، شبانه) کیجه‌لین (شبانروز) کیجه کوندوز (شامکاهان) اقشام‌وقتی (دوش، دوشینه)دون‌کیجه (دیروز) دون(پری، برپریروز)اولکی کون (پس‌پریر) دهااولکی‌کون (فردا) یارین (پس‌فردا)اوبریسی کون (بامداد) صباح (بامدادان) صباحلین (بامدادبکاه) صباح ایرکن (بام‌وشام) صباح، واقشام (سال امسالین، امسال)بوسنه (سال کذشته) کچن‌سنه (سال آینده) کله‌جك سنه .

ظروف مکان

۱۳۹ ـ (کجا) نره (اینجا) بورا (فرا) یوقاری (فرو)

آشاغی (بالا) اوست (پائین) آلت (پیش) ایلری (پس) کیری (واپس) آرقه (هرسو) هر یانده (روبرو) قارشی قارشی (درون) ایچری (بیرون) طیشاری (برزبر) اوستده (درزیر) آلتده (درمیان) اورته‌ده (درکران) ، کنارده (براست) صاغه (بچپ) صوله (نزدیك) یقین (دور) اوزاق .

﴿ قیود ترتیب و تأکید ﴾

۱٤۰ — (نخست) ایلك (نخستین) برنجی (آنگاه) صکره (پس — پس آنگاه) بعده (یکبار) بردنبره (برابر) برلکده (سراسر — سرتاسر) باشدن باشه (درهم)قاریشیق(درهم، برهم) مخلوط (یکان یکان) برر برر (گروها گروه) آلایله(پی‌درپی ، پیاپی) بلافصله (درانجام) عاقبت (تك تنها) یاپ یالکز (بخود) کندی کندینه (خودبخود) کندی باشنه (خویشتن) کندیسی.

﴿ قیود کمیت و قیاس ﴾

۱٤۱ — (چند) نه‌قدر (چندان ، چندین) بو قدر (بسی، بسا) چوق (خیلی) چوقدن چوق (فراوان)بول(سخت) قتی (اندك،کم) آز (هرچه‌کمتر) اقل قلیل (نیمه‌کاره) یاری بچق (هرچه بیشتر) اك زیاده (کمابیش) تقریباً (بیش‌کم) آز چوق (کمترك) ازجه (دست‌کم) اقلا (چونین) بونك کبی (افزون) زیاده (بس) آنجق (بیکم وکاست) طاس تمام (پاك ـ یکجا) تماماً

«همان» بعينه «همكان» تماماً «پارچه پارچه» آزار آزار «يكسر» باشدن باشه «بدستی» برقاريش «تيرپرتابی» اوق آتمی «همسنگ مورچه» برقارنجه قدر «چندخردلی» بر خردل قدر .

﴿ قيود كيفيت ووصفيت ﴾

١٤٢ — «چون» نصل «شتابان» چابالیه‌رق «لنگ ، لنگان» آقسیه‌رق «كوركورانه» على العميا «آشكاره» آچقدن «نهانی» كيزليجه «بفرخی» سعادتله «ناچار» بالضروره «درپرده» كيزلی «همواره» بر دوزی‌به «ارزان ـ رایگان» اوجوز «گران ـ شايگان» بهالی «نيك» ايی «سخت» قتی «خوب» كوزل «بد» فنا «چست وچالاك» قيص قيوراق «تندوتيز» چارچابك «دوشا دوش» اوموز اوموزه «موبمو» مفصلاً «نشستی» بر اوطورش «بجا» يرنده «بيجا» محلسز «خواه ناخواه» ايستر ايستمز «گاه و بيگاه» وقتلی وقتسز «بهرسان» نصل ايسه «دليرانه» ييكتجه‌سنه «جداگانه» ايريجه «دانسته» بيله‌رك «نهفته» خفياً «برهنه‌پاه» يالين اياق «سردرهوا» متكبرانه «اندك اندك» ازار ازار «بيهوده» بوش بوشنه «بنادانی» جاهلجه‌سنه «ازروی خود» اوصلولق ايله .

﴿ قيود نفی وسلب ﴾

١٤٣ — «نه» ، «هيچ» ، «هرگز» ابداً ، «هيچگاه» هيچ بروقت «بهيچ‌رو» هيچ بروجه ايله .

﴿ قيود ايجاب وتصديق ﴾

١٤٤ — (آری) اوت (بچشم) باش کوز اوستنه (هر آینه) البته (نهمار) حقیقةً (باشد) اولسون (راستی‌را) کرچکدن (بدرستی) فی‌الواقع (بیگزاف) یالان اولمسون (بیچند وچون) بلاخلاف (بیچون‌وچرا) بلادلیل (بیهمه‌چیز) صحیحاً (اینست وجزاین نیست) شبهه‌سز (بی‌بوك ومکر) بلاتعلل (چه‌به‌ارین) نعم‌المطلوب، بوندن ایسی نه اولور .

﴿ قيود شك وظن ﴾

١٤٥ — (مگر) بلکه (شاید) کویا (همانا) صانکه (افتد) اولور. (دور نیست) اوراق دکلدر. (کمانم) ظنمه کوره (پندارم) بنجه (شد نیست) اولاغاندر (رواست) جائزدر (کارست) ایشی بیلیر (بوکه) اوله‌که

﴿ قيود استفهام ﴾

١٤٦ — (آیا) عجبا (کی) قچان (کجا) نره (چون) نصل (چرا) نیچون (چند) قاچ (کو) قی‌یا (چگونه) نه‌درلو (چسان) ندکلو (کدام) قنغی .

﴿ قيود شرط ﴾

١٤٧ — (اگر)(اگرچه) (هرگاه) (هرچند) (اگرچند)

م م م م م

﴿ سكزنجی فصل حروف بیانندهدر ﴾

(حروف معانیٔ بسیطه)

١٤٨ — بعض معانی‌یی کسب ایچون جمله و کلامه داخل اولانلره دینور . بو فصلده تمرین آنجق حفظ اشعاردر :

(١)

١٤٩ — اول ووسط وآخر کلمه‌یه داخل اولور . اول کلمه‌ده (اصلی) (وصلی) (تعریه) ایچوندر :

(اصلی) اولدرکه حذفی جائز اولمیه : (اندام) اعضا (انجام) صوك . (وصلی) اولدرکه حذفی جائز اوله (افسوس) یازیق (افتادن) دوشمك ، (تعریه) یالکز ضرورت ایچون کلنلردر : (ابا) (ابر) (ابی) :

«ابی حکم شرع آبخوردن خطاست»

شرعك حکمی اولمدقچه صو ایچمك بیله خطادر .

١٥٠ — الف اواسط بش قسمدر .

مضارعه داخل اولان الف تمنی ودعادر :

«خداش درنفس آخرین بیامرزاد»

الله تعالی صوك نفسنده آنی عفو ایلسون .

١٥١ — الف متجانس که الف توالی ومقابله دخی دینور:

(این پر ازلالهای رنگارنك)

(وان پر ازمیو های گوناگون)

بوراسی هررنك لاله ایله مملو ، اوراسی درلودولو میوه‌لر ایله طولو ،

۱۵۲ — الف توسل که ایکی کلمه‌یی بر ایدر : (سراپا) باشدن آیاغه (سراسر) باشدن باشه :

« در سراپای وجودت هنری نیست که نیست »

باشکدن ایاغکه قدر اولمدق هنر یوقدر .

۱۵۳ — واو عطفدن بدل اولان الفدر : (کابیش) (تکاپو) ۲۸ .

۱۵٤ — الف زائده‌در : (نگوسار ـ نگونسر) باشی آشاغی (سبکسار ـ سبکسر) خفیف باشلی ـ عقلسز .

۱۵۵ — الف اواخر کلمات ۸ در .

۱۵٦ — الف ندا :

« دلایکدم از خواب بیدار شو »

کوکلم بردم اویقودن اویان .

۱۵۷ — الف تعجب وتأسف :

دریغا برآنکز جهان بست رخت

خوشا آنکه بنشست برروی تخت

افسوس آکا کیم جهاندن یوکنی باغلدی ، نه‌وطلو آکا کیم تخت اوزرینه اوتوردی .

۱۵۸ — علامت صفت مشبهه : (دانا) علیم (بینا) بصیر (زیبا) کوزل .

۱۵۹ — علامت صفت : (روا) جائز (سزا) لایق (بویا) قوقولو .

۱٦۰ — یادن منقلب اولان الف نسبت :

« فراخای جهام تنگناشد »

جهانك گکشلکی بکا طار اولدی .

اصلی مسیحی اولان (مسیحا) الفی دحی بو قبیلدندر :

١٦١ — الف دعا ونفرین :

« روز شادی دشمنش کم بیندا »

دشمنی ای کون آز کورسون.

١٦٢ — الف زینت وضرورت :

« شاها نظام ملك و قوام جهانیا »

ای پادشاه ! ملکك نظامی وجهانك قوامی‌سین.

١٦٣ — جواب معناسنه اولان الفدر :

« بکفتش وصل به یا هجراز دوست »

« بکفتا آنچه میل خاطر اوست »

دوستدن وصلی‌یاهجرانی‌ایبدر دییه‌صوردی، میل خاطری‌قنغی ایسه اودر دیه‌جواب ویردی.

(ب)

« با » اوائل افعاله داخل اولور . وعلامت مفعول الیهدن ٢٨ اول اسماده قسم ، مصاحبت ، الصاق ، ظرفیت ، زیادت ایچوندر :

١٦٤ — قسم : « بجان تو » جانك ایچون.

١٦٥ — مصاحبت :

« بقلم راست نیاید صفت مشتاقی »

مشتاقلق صفتنی قلم ایله یازمغه کلمز .

١٦٦ ـ « الصاق » : « بتو پیوسته ام » سکا متعلقم .
١٦٧ ـ ظرفیت : «بعهدتو» سنك عهدکده .
١٦٨ ـ زائد : « بدریادر » دریاده « وبشکر اندرش » شکرنده .

(ت)

١٦٩ ـ « ١ » علامت خطابدر : « ٦٤ »
ـ امردن مشتق اولان فعللرده داله قلب اولنور.

(ز)

١٧٠ ـ « از » حرفنك مخفی و «دن» معاسنه‌در .

(س)

١٧١ ـ حرف زائددر : « سپس » صکره «سپاس» شکر.

(و)

١٧٢ ـ واو « ٧ » قسمدر .
١٧٣ ـ واو معدوله‌که «خ» دن صکره یازیلیر : «خواب» اویقو « خواجه » افندی .
١٧٤ ـ واو بیان ضمه‌در : « دو . چو . تو » ایکی . مثلی . سن .
١٧٥ واو تصغیردر « ٢٥ » .
١٧٦ ـ واو ملازمت :

اگر رستم ازدست این تیر زن
من وموش و ویرانهٔ پیرزن

اگر بو اوقجی الندن قورتیلورسه‌م، بردها قوجه قاریناك ویرانه سی وفارها یله بن.

١٧٧ ـ : زائد « حق بامنست ویاباوا » حق بنم جانبمده میدر یا آنککنده .

١٧٨ ـ واو اطلاق واشباع : « کمالو » جمالو »، «طاوس» « کاوس » بو واو ممدوده ایکی واو گبی اوقنور .

١٧٩ ـ واو عطف : « ٤٣ » .

(ه)

١٨٠ ـ « ها » ایکی قسمدر » : اصلی ، وصلی .

اصلی ـ حذف وتبدیلی جائز اولمیان : « کره » دوکوم « زره » جنك لباسی

وصلی ـ حذف وتبدیلی جائز اولان « ها » در . اوده اوچ یرده اولور :

١٨١ ـ اسماء منقوله‌ده : « نامه » مکتوب «جامه» لباس.

١٨٢ ـ صفاتده : « زرینه » آلتون یالدیزلی « سیمینه » کوموش یالدیزلی .

١٨٣ ـ مشتقاتده : « گریه » آغلمه « خنده » کولمه .

(ی)

١٨٤ « یا » ایکی قسمدر : معروف ، مجهول .

« معروف » اولدرکه اشباع ایله اوقونور. انواعی سکزدر:

١٨٥ — یای خطاب (٦٤) (٦٧)

١٨٦ — یای نسبت : (پارسی، خانگی ، فرانسوی)(٥٤).

١٨٧ — یای مصدرکه انواع کلمـاته داخـل اولوب آنلره معنای مصدری آرتورر : (مردمی) انسـانلق (نیکی) ایلک (منی) بنلك (نزدیکی) یقینلق :

« آسمان درکشتیٔ عمرم کند دائم دوکار »

« گاه شـادی بادبانی گاه انده لنگری »

فلك عمرمك كميسنده دائما ایکی ایش یاپار . فرح وقتنده یالکنلك غم وقتـده لنکرلك

١٨٨ — یای لیاقت :

« درد دل مانهفتنی نیسـت »

« وین دردبترکه گفتنی نیست »

١٨٩ — تعظیم و تحقیر. بو مصراعده هرایکیسی‌ده واردر:

« شاهبازی بشکار مگسی میآید »

١٩٠ — یای تعجب : (تومردی و لکن چه مرد بدی) سن ارککسین اما نه فنا ارکك .

١٩١ — یای اثبـات صفت : (تورزازی وبزازی) ، سن برنج و بز صاتان سین .

١٩٢ — یای اشباعدر : (خاقانی) (قاآنی) که القاب و مخلص آخرینه الحاق اولنور .

(یای مجهولك) اقسامی بشدر :

(۱ و ۲) یای تنکیر و وحدت . بو ایکی معنی بو مصراعده جمع اولنمشدر . اولکیسی وحدت و ایکنجیسی تنکیر معناسنه‌در :

« حسب حالی ننوشتیم و شد ایامی چند »

بر حسب حال یازمه‌دن ، چوق مدت کچدی .

۱۹۳ — یای وقایه که اضافت حالنده الف و واو ممدوده‌دن صکره آرتیریلور (٤١) .

۱۹٤ — یای موصوفه‌در . بویا (که) لفظندن اول کلیر . و (که) آنی تفسیر ایدر :

(مردی که دیدی و سخنی که شنیدی) کوردیکك آدم و ایشتدیکك سوز .

۱۹۵ — یای استمراری فعلده کچدی) .

طقوزنجی فصل

(ادوات بیانندەدر)

۱۹٦ — بو بابده مثاللری مصراع و ابیات ایله ایراد ایلدیکمزدن شاکردانه آنلرك ازبرلدلمسی کفایت ایدوب تمرین علاوه ایتمکه حاجت کورمدك .

۱۹۷ — (آری) تصدیق ایچون . اوت معناسنه‌در :

(سراسر پاسخ اوبود آری) باشدن باشه جوابی اوت ایدی

۱۹۸ — (آسا) تشبیه ایچوندر (٥٤) .

« آفرین خدای بر پدری »

« که‌تو پروردو مادری که توزاد »

الله تعالانك رحمتی سنی بسلین بابایه و سنی طوغوران آنایه .

١٩٩ — (آکین) بر شیئله اتصاف ایچوندر . (٤٥)
اه ادات تحسردر .

« پیك توکفتم رسید پیشترم از اجل »
« آه که از بخت بداین نرسید ان رسیده »

سنك مرسولك اجلدن اولی بتشیردیدم ، آه که طالعمك ضعفندن اوکلدن بوکلدی .

٢٠٠ — (آیا) استفهام ایچوندر :

« آیا بود که گوشهٔ چشمی بما کنند »
عجبا ممکنمدر بزه بر کوز اوجیله باقه‌لر .

٢٠١ — (از) ابتدا و تبعیض ایچوندر و مفعول منه اداتیدر :

« من ازتوروی نه پیچم بهیچ روی از آن رو »
« که روبروئی ماخود تودانی ازازلست »

بن سندن بروجه ایله یوز چویرمم زیرا بزم ، یوز یوزه کلدیکمز ازلیدر بیلیرسین .

اولکیسی مفعول منه علامتی و ثانیسی ابتدائیه‌در .

٢٠٢ — (اگر) ادات شرطدر . ـ (گر) ـ (ار)

« از دست اجل کس نرهد با اگر و گر »
کیمسه (اگر و گر) ایله اجل الندن قورتلمز .

٢٠٣ — (اندر) ظرف ایچوندر : (اندرخانه) اوده

٢٠٤ — (ای) ندا ایچوندر :

« ای باغبان چوباغ زمرغان تهی کنی »
« کاری ببلبلان کهن آشیان مدار »

٢٠٥ — (با) معیت ، مصاحبت ، نسبت ، مقابله ایچوندر:

«بامن بودی منت نمیدانستم»

«یامن بودی منت نمیدانستم»

بنم ایله ایدك ، بن بیلمیوردم ، یوقسه بن ایدك بن بیلمیوردم .

٢٠٦ — (بار) مکانده کثرت و ظرفیت ایچوندر :

«از سینه دور سازم و ازدیده رود بار»

کوکسمدن آه چکرم وکوزمدن نهر آقیدرم .

٢٠٧ — (باری) ادات فذلکه :

«کافران از بت بی جان چه تمتع دارید»

«باری آن بت به پرستید که جانی دارد»

ای عبدهٔ اصنام ! جانسز بتدن نه استفا ایدرسکز ، باری بربته طاپکز که جانی واردر .

٢٠٨ — (باز) تکرار و تأکید ایچوندر :

«بازگو از نجدو ازیاران نجد»

بنه نجددن و احبابندن سویله

٢٩٠ — (بان) محافظت اداتیدر : (٤٥)

«نیست آسان روی دربان دیدنم»

قپوجینك یوزینی کورمهم قولای دکلدر .

٢١٠ — (بر) استعلا ایچوندر وزائداولەرق افعالەداخل اولور

« نوروز فراز آمد وعيدش باثر بر »

نوروز ایرشدی ، بایرام دخی آرقه‌سی صره .

٢١١ — (برای) علت ایچوندر وادات مفعول له‌در :

« از برای چه آمدی بجهان »

دنیایه نه ایچون کلدك .

٢١٢ — (بس ، بسا ، بسی) انحصار و کثرت ایچون اولوب مبهماتدندرلر :

« برلب جوی نشین وگذر عمر ببین »

« کاین اشارت زجهان گذران مارابس »

نهر کنارنده اوطور وعمرك کچمسنه باق که بو اشارت کیچیجی جهاندن بزه کافیدر .

٢١٣ — (بلکه) استدراك واضراب ایچوندر :

« مؤذن سکته کرده بلکه مرده »

مؤذن سکته ایتمش بلکه اولمش

٢١٤ — (بهر) و (ازبهر) علت ایچوندر :

(بهریك جرعه که آزارکسش درپی نیست)

(زحمتی میکشم از مردم نادان که مپرس)

بر جرعه ایچون که کیمسه‌نك آزارینی موجب اولماز ، نادان آدملردن اول قدر زحمت چکرم که صورمه .

٢١٥ — (بو) ، (بوکه) بودن فعلندندر . ترجی معناسنه قوللانیلیر : -

(نور زخورشید خواه بوکه بر آید)

نوری کونشدن ایسته، شاید مأمولك حاصل اولور.

٢١٦ — بوك ومکر (لیت ولعل) دیمکدر :

(چه خیزد ازین جمله بوك ومکر)

بوقدر بو کون صباح ایتمه‌دن نه چیقار.

٢١٧ — (بی) ادات نفیدر . جوامده داخل اولور :

(بی کس) . کیمسه‌سز (بی تاب) تاب وطاقتسز .

٢١٨ - (پاد) ادات ضدیتدر :

(بهر هر زهر پاد زهری نیست)

هر برزهر ایچون برپانزهر واردر.

٢١٩ - (پس) تفریع وعطف ایچوندر .

٢٢٠ - (تا) ابتدا وانتها ایچوندر .

(تامیرد یکی بنا کامی)

(دیگری شادکام ننشیند)

(تا) رابطه ایچوندر :

(هان تاسپر نیفکنی از حملهٔ فصیح)

صقین فصیحك حمله‌سنه تسلیم اولمیه‌سین .

(تا) شرط ایچوندر :

(تا پریشان نشود کار بسامان نشود)

(تا) توقیت ایچوندر .

(تا) قصیه شرطیه‌سنده استدامت ایچوندر :

(تاجهانست‌درجهان باشی)

دنیا طوردقچه دنیاده باقی قاله‌سین .

(تا) تعلیل ایچوندر :

(تکیه بجبارکن تاشودت تکیه گاه)

حضرت جباره تکیه ایله تاتکیه کاهك اولسون.

(تا) انفراد ومماثلت ایچوندر :

(ذات حقست تای بی همتا)

حق تعالانك ذاتی منفرد وبی مثلدر :

۲۲۱ - (تر) و (ترین) ادات تفضیلدر :

(جز در آینه و آبش نتوان یافت نظیر)

آینه وصودن بشقه یرده نظیری بولنه‌ماز .

۲۲۲ - (چند) (چندان) استفهام ومقداردن سؤال ایچوندر .

۲۲۳ - (چون) واو مجهوله ایله ادات تشبیه وشرط وتوفیت ایچوندر :

(چون ازو گشتی همه‌چیز از تو گشت) .

(چون ازو گشتی همه‌چیز از تو گشت)

آنك ایچون اولورسه‌ك هرشی سنك ایچون اولور ، آندن دوندکده هرشی سندن دونر .

(چون) تعلیل ایچون :

(توچون بخت منی هرگز نخوابم)
چونکه سن بنم بختمسین ، بن هیچ بر وقت اویومم .
(واومعروف) ایله استفهام ایچوندر :
(زیر گل تنگدل ای غنچهٔ رعنا چونی)
طوپراق آلتنده یورك طارلغیله ای رعناغنجه نصل سین .
۲۲٤ ـ (چه) موصول واستفهام ایچوندر . (مبهماتده کچدی) . تسویه افاده ایدر :
(همه جا خانهٔ عشقست چه مسجد چه کنشت)
هریر محبت یریدر ، کرك مسجد وکرك کلیسا اولسون .
سبب ایچون اولور . فقط بوصورتده (چرا) مفعول اولدقده (چه‌را) یازیلیر .
۲۲۵ ـ (خواه) تساوی ایچوندر :
(توخواه از سخنم پند گیرو خواه ملال)
سن ایستر بنم سوزمدن نصیحت آل ایستر ملالت کوستر .
۲۲٦ ـ (خود) ادات تأکید و تجریددر : (خویش وخویشتن) کبی .
(در رفتن جان ازبدن . گویند هرنوعی سخن)
(من خود بچشم خویشتن ، دیدم که جانم میرود)
جانك بدندن کیتمسی اوزرینه هردرلو سوزلر سویلنور ، بن کندی کوزمله جانمك کیتمسنی کوردم .
۲۲۷ ـ (دان) ادات ظرفدر :

(آنرا که جامه نیست کجا جامدان بود)
البسه‌سی اولمیانك نره‌ده صندوقی اولور.
٢٢٨ — (در) ظرف وعلامت مفعول فیهدر (٢٤)
٢٢٩ — (را) قسم ایچوندر :
(خدارا ای مسلمانان خدارا)
الله ایچون ای مسلمانلر الله ایچون
ادات مفعول صریحدر . (٢٤)
تعلیل ایچوندر ،
(دامن خود پرکنم هدیهٔ اصحاب را) اتکمی طولدیره‌یم اصحابه هدیه ایچون .
٢٣٠ — (زار) ادات مکاندر . (٢٣)
٢٣١ — (زی) جهت معناسنه‌در:
(زی‌من آی ای دوست مگریز ایمن آی)
بنم یانمه کل ای دوست قاچمه ، امین اوله‌رق . کل .
٢٣٢ — (زیرا ، ایرا . ازیرا) — (ازینراه) مخففی اولوب تعلیل ایچوندر :
(سان) تشبیه ایچوندر : (٥٤)
(گفت چونی وچسان میگذرد برتو زمان)
نصل‌سین ووقتك نصل کچیور. دیه صوردی.
٢٣٣ — (ستان) مکان ایچوندر : (٥٤)
(تو دربستان ویارانت بزندان)

٢٣٤ — « فام » « وام » الوان ادواتندندر « ٥٤ »

٢٣٥ — « فر » « فرهی » عظمت معناسنه‌در .

(تونی فر خجسته تونی بافره)

٢٣٦ — « فرا » « فراز » « فرو » « فرود » افعاله علاوه اولنور . بعضاً اشاغی ویوقاری معناسنی افاده ایدرلر. بعضا دخی زائد اولور . « ٩١ »

٢٣٧ ـ « فراز » آچیق وقپامق معناسنه اضداددندر

(وان یکاد بخوابیدو درفراز کنید)

وان یکاد آیتنی اوقیوب قپویی آچکز یاقپایکز .

٢٣٨ ـ « کاش » « کاشکی » « کاش که » ادوات تمنیدر :

(کاشکی مستی نمودی هر حرامی چون شراب)

(آن زمان معلوم گشتی در جهان هشیار کیست)

کاشکی هر حرام شراب کبی سرخوشلق ویره ایدی اولوقت دنیاده آییق کیمدر آ کلاشیلیر ایدی .

٢٣٩ ـ کار ـ « گار » صیغهٔ مبالغه اداتیدر . « ٥٤

٢٤٠ ـ « گاه » زمان ومکان ایچوندر . ٢٢ ـ ٢٣ » .

٢٤١ ـ « گون » ادوات الواندندر . « ٥٤ » .

٢٤٢ ـ « گویا » « گوئیا » نك مخففیدر . بونك الفی دخی گفتانك الفی کبی زائددردر .

٢٤٣ ـ « کدام » «کدامین» اداتاستفهام وابهامدر «١١»

٢٤٤ ـ « بجا » ادات استفهام وابهامدر .

٢٤٥ ـ « كده » و « لاخ » ادات مكاندر « ٣٢ » .

٢٤٦ ـ « كو » ادات استفهامدر « ٨١ » .

٢٤٧ ـ « كى » استفهام ايچوندر « ٨١) .

٢٤٧ ـ « كه » بيان، وصله، استفهام ايچوندر «٨٨» .
ادات علتدر .

(راندم از آبروی كه فرمان نبرد)

قوغدم ، زيرا اطاعت ايتمدى

٢٤٩ ـ « ليك » « وليك » « ولى » « وليكن » « ولكن »
هپ بر معنايه‌در .

٢٥٥٠ ـ «مان» بنياد معناسى افاده ايدر :

(هست دنيا جانهٔ بی‌خانمان)

دنيا اوسز آدمك اويدر .

٢٥١ ـ «مانا» «همانا» تحسين وحدس معناسنه‌در :

(مانا كه‌در بجاى زمردم اثرى نيست)

كويا بورادن انساندن اثر يوقدر .

٢٥٢ ـ « مكر » ادات استثنا وظن استفهام انكارى
وترديد ايچوندر .
استثنا ايچون :

(هم مكر پيش نهد لطف شما كامى چند)

سزك لطفكز بر ايكى آديم ايلرى‌يه آتمزسه اولماز .
ظن ايچون :

(مکر فرشتهٔ رحمت در آمد ازدرما)

عجبا رحمت ملکی بزم قپودن ایچری کیردیمی

تردید ایچون :

(بانك طبلت نمی کند بیدار)

(تومگر مردهٔ نه‌در خوابی)

طاوول سداسی سنی اویاندرمیور، سن اویقوده دکل‌سین بلکه اولمش‌سین .

۲۵۳ ـ « مندَ » ادات نسبتدر : (٥٤)

(زور مندا مستمندان راببین)

۲٥٤ ـ « نا » اداث نفیدر. اکثر مشتقاته داخل اولور : « نا بینا » کور « نادان » جاهل .

۲٥٥ ـ « ناك » ادات نسبتدر « ٥٤ »

۲٥٦ ـ « نه » ادات نفیـدر . نفی جنس ایچون دخی اولور. بو صورتله « نه » آیری « ها » ایله یازیلیر : نه سـیاه ونه سفید « نی » یای مجهول ایله دخی بوندن عبارتدر:

(نه ازچینم حکایت‌کن نه ازروم)

(که‌من دل بایکی دارم درین بوم)

نه‌چین ونه رومدن سویله، زیرا بنم کوکلم بوراده بریسیله مشغولدر.

۲٥۸ ـ « نیز » ادات عطفدر

(چنان نماند چنین نیز هم نخواهد ماند)

اویله قالمدی بویله دخی قالمیه‌جق

٢٥٩ — «وا» باز «آچیق» معناسنه‌در .

(وانکند بخت بروی تودر)

بخت سك یوزینه قپو آچماز .

٢٦٠ — «وار» تشبیه ولیاقت واتصاف معناسنه‌در «٥٤» مقدار معناسنه دخی کلیر : « یکجامه‌وار » بر روبالق پارچه، و «بار» یوك عوضنه دخی قوللانیلیر . «خروار» کبی که بر مرکب یوکی دیمکدر :

٢٦١ — (وان) مان معناسنه‌در «٥٤» .

٢٦٢ — « ور » واوك فتحی وواوك ماقبلنك ضمی ایله نسبت ایچوندر :

(بدهقان کدیور کفت انکور)

(مراخور شیدکرد آبستن ازدور)

اوزوم کویلو باغبانه دیدی که، بنی کونش اوزاقدن حامله ایتدی.

٢٦٣ — «وند» ادات نسبتدر :

(ترحم کن بخویشاوند و پیوند)

٢٦٤ — «هر» ادات استغراقدر :

(هردم از عمر میرود نفسی)

هر نفس عمردن بر نفس کچر

٢٦٥ — «هرگز» تأبيد نفی ایچون اولوب اصلا مضاسنه‌در:

(نه هرگز چاه پر گردد بشبنم)

قویو اصلا شبنم وچی ایله طولماز .

٢٦٦ — «هم» حرف عطف ومبهماتدندر واشتراك ایچوندر:

(ترا هر کس دعا گویست من هم)

سکا هر کس دعاجیدر . بن دخی دعاجی‌یم .

٢٦٧ — (همان) ادات حصردر :

(ماهمایم که بودیم وهمان خواهد بود)

بز دائما اولدیغمز کبی یز ودائما اویله اوله‌جغز .

٢٦٨ — (هیچ) هر اداتنك ضدیدر . نفی تأبید ایچوندر.

٢٦٩ — یا حرف عطفدر . افادهٔ تردید ایدر :

(یا مرك یاپیام ای کاش عنقریب)

(یا این دهد خدای یا آن‌شود نصیب)

یا اولوم یا پیغام کاشکی بویقینده، یا بونی الله تعالی ویره یا او نصیب اوله.

٢٧٠ — (یار) نسبت ایچوندر :

(گرمرا بخشد خداوند اختیار)

(بختیارم بختیارم بختیارم)

الله تعالی بکا اختیار ویررسه دائما بختیارم .

اوننجی فصل

(اصوات بیاننده‌در)

٢٧١ — (آه) تحسر ایچوندر :

(آه از آن دم که از تو دور شدم من)
سندن اوزاق دوشدیکم زماندن فریاد .
٢٨٢ — (آفرین) ادات تحسین اولوب نفرین مقابلیدر :
(آفرین برروان فردوسی)فردوسینك روحی‌شاد اولسون
٢٧٣ — (آوخ، آوه) ندبه ایچوندر :
(آوخ که بلب رسید جانم) ای واه که جانم دوداغمه کلدی
٢٧٦ — (افسوس) تأسف ایچوندر :
(افسوس که عمر مابه‌بیهوده گذشت) یازیق که عمرمز بوشنه کچدی
٢٧٧ — (باش) تنبیه ایچوندر :
(باش تاخیمه زند لشکر نیسان وایار)
کوزت تا نیسان ومایس آیلرینك لشکری خیمه‌لرینی قورسونلر
(بنام ایزد) دعای خیر ایچوندر :
(بنام ایزد زتو چشم بدان دور)
ماشاءالله ربم سنی فنا کوزدن حفظ ایلیه .
به به، زه زه، وه وه، بخ بخ تحسین ایچوندر :
(به‌به‌ز مهرت زه‌زه بلطفت) مهر و لطفکه آفرین عنفکه
(بخ بخ نکویم وه وه بعنفت) بخ بخ دیه‌مم وه وه دیرم
٢٧٨ — (تفو) نفرین معناسنه‌در :
(تفو بر توای‌چرخ گردان تفو) نفرین سکا ای چرخ نفرین
٢٧٩ — (خنك) (خوشلر) کبی ادات تحسیندر :
(خنك انکس که گوی نیکی برد) نه موطلو اول کمسنه که ایولك مکافاتی قازاندی .

٢٨٠ ـ (دریغ ـ دریغا) ادات تأسفدر :

(دریغا رفت ایام جوانی) افسوس که کنجلك زمانی کچدی .

٢٨١ ـ (دلا) بونك کبی آخرنده الف ندا اولانلر بتون تنبیه ایچوندر .

٢٨٢ ـ (دورباش) (زینهار) تحـذیر ایچوندر : (زینهـار از شیر دران دور باش) صاقین یرتیجی ارسلاندن اوزاق اول

٢٨٣ ـ (زهی ـ خهی) آفرین معناسـهدر :

(زهی کامرانی خهی کامیابی) کامرانلق وکامیابلق نه کوزلدر .

٢٨٤ ـ (وای) (وه) «وهوه» تأسف وتحسر ایچوندر .

«وای من ووای من ووای‌من» وای بکا وای بکا

٢٨٥ ـ «ها» «هان» «هین» «هی» «لا» «هلا» «هله» تمامی تنبیه ایچوندر : «ها ایدل عبرت بین‌ازدیده نظرکن هان» اویان ای کوکل عبرت کوزیله باق .

«ایوان مداین‌را آیینهٔ عبرت‌دان»مداین‌ایوانی عبرت آیینه‌سی‌بیل.

٢٨٦ ـ اثنای عبارهده کوریلان: «چه» «چونان» «ولی» «بلکه» «لیکن» «زیرا» «پس» «سپس» «باری» «تاکه» «آنکاه» «بنابرین» «باوجود این» «بااین» «بااینهمه» «ناچار» «هرآیینه» «اکرچه» «اکرچند» «چندانکه» «هرچند» «کیرم که» «همینکه» «چنانکه» «چنانچه» وبونلره مماثل اصطلاحات حروف عطف وروابطدن صاییلورلر